

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Кафедра філософії та політології

Н. М. Ковтун, В. М. Заглада

Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти
«Історія зарубіжних політичних вчень»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 Політологія

Житомир
2021

УДК 167.7 + 168

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (Протокол № 20 від 29 жовтня 2021 р.).

Рецензенти:

Утюж І. Г. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін (Запорізький державний медичний університет);

Стародубець Г. М. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії (Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Карнаух А. А. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова).

Ковтун Н. М., Заглада В. М. **Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти «Історія зарубіжних політичних вчень» для здобувачів спеціальності 052 Політологія. Житомир, 2021. 98 с.**

У методичних рекомендаціях окреслено ключові вимоги до підготовки до семінарських занять, наведено плани і змістовні рекомендації до засвоєння відповідних тем з історії зарубіжних політичних вчень. Окрім того, у методичних рекомендаціях наведено перелік ключових понять і категорій щодо освоєння кожної теми. У методичних рекомендаціях запропоновано детальний перелік основної і додаткової літератури, яка охоплює, як навчальну складову (посібники і підручники), так і наукову літературу (монографії і статті). Методичні рекомендації містять також перелік екзаменаційних питань до навчального курсу.

УДК 167.7 + 168

© Ковтун Н. М., Заглада В. М. 2021

© Житомирський державний університет імені Івана Франка

1. Опис освітньої компоненти

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП / ОНП рівень вищої освіти	Характеристика освітньої компоненти	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 11	05 Соціальні та поведінкові науки 052 Політологія	Обов'язкова	
Модулів – 5	Політологія	Рік підготовки: 1	
Загальна кількість годин – 330		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5,1 перший семестр – 3,3 другий семестр самостійної роботи здобувача – 5,7 перший семестр – 4,2 другий семестр		Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	44/26 год.
	Практичні / Семінарські		
	48/34 год.		-
	Лабораторні		
	-		-
	Самостійна робота		
	103/75 год.		-
	Індивідуальна робота		
	-	-	
	Вид контролю: екзамен		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: 46 % : 54 %.

2. Мета та завдання освітньої компоненти

2.1. Мета вивчення освітньої компоненти: формування знань у здобувачів з історії зарубіжної політичної думки, які охоплюють суспільно-політичні ідеї, концепти, концепції, теорії в діапазоні від релігійно-міфологічних уявлень в країнах Стародавнього Сходу до політичних доктрин ХХ століття. Здобувачі мають засвоїти суспільно-політичні доктрини епохи античності, середньовіччя, Відродження, Нового та новітнього часу, зокрема особливості утопічного соціалізму, лібералізму, консерватизму, марксизму, елітизму та анархізму, американської політичної думки, німецької політико-правової школи.

2.2. Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є: забезпечити теоретичний рівень готовності здобувача до засвоєння основних понять і категорій політологічної думки, ключових суспільно-політичних ідей, ідеологій, концептів, концепцій і теорій, основних періодів розвитку політико-правових доктрин, особливостей і відмінностей політичних доктрин правого (традиціоналізм, консерватизм, лібералізм) і лівого (утопізм, марксизм, анархізм) спрямування, особливостей і закономірностей розвитку американської, німецької і французької політичної думки.

Назви тем	Кількість годин										
	Денна форма						Заочна форма				
	Всього	У тому числі					Всього	У тому числі			
		Лекції	Практичні/Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття		Лекції	Практичні/Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота
Модуль І. Політичні вчення Стародавнього світу											
Тема 1. Предмет історії зарубіжних політичних вчень.	7	2	2		3						
Тема 2. Суспільно-політичні ідеї країн Стародавнього Сходу.	7	2	2		3						
Тема 3. Суспільно-політичне вчення Стародавнього Китаю.	7	2	2		3						
Тема 4. Політична думка Стародавньої Греції. Суспільно-політичні ідеї досократичного періоду.	10	2	4		4						
Тема 5. Політична думка Стародавньої Греції. Суспільно-політичні ідеї софістів і Сократа.	7	2	2		3						
Тема 6. Суспільно-політичне вчення Платона.	8	2	2		4						
Тема 7. Суспільно-політичне вчення Аристотеля.	10	2	4		4						
Тема 8. Політична думка Стародавнього Риму. Політичне вчення Цицерона і Сенеки.	7	2	2		3						
Тема 9. Політична думка Стародавнього Риму. Політичне вчення Епіктета і Марка Аврелія.	7	2	2		3						
Разом за модулем 1	70	18	22		30						
Модуль 2. Політичні вчення епохи середньовіччя, Відродження і Нового часу											
Тема 10. Політико-правові ідеї доби	8	2	2		4						

середньовіччя. Суспільно-політичне вчення Августина Блаженного і Томи Аквінського.												
Тема 11. Особливості суспільно- політичних вчень епохи Відродження. Вчення Марсилія Падуанського про державу і закони.	8	2	2		4							
Тема 12. Суспільно- політичне вчення Ніколо Макіавеллі та Жана Бодена.	10	2	4		4							
Тема 13. Утопічний соціалізм Томаса Мора та Томазо Кампанелли.	10	2	2		6							
Тема 14. Вчення про природні права людини і суспільний договір. Політико- правові вчення Гуго Гроція та Бенедикта Спінози.	10	2	2		6							
Тема 15. Суспільно- політичне вчення Томас Гоббса та Джона Локка.	10	2	4		4							
Тема 16. Суспільно- політичні ідеї Шарля-Луї Монтеск'є та Жан- Жака Руссо.	10	2	2		6							
Разом за модулем 2	66	14	18		36							
Модуль 3. Американська політична думка, німецька просвітницька політико-правова школа та утопічний соціалізм другої половини XVIII – початку XIX ст.												
Тема 17. Американська політична думка. Ідейні засади політичних поглядів республіканців Т. Джеферсона, Б. Франкліна, Т. Пейна, Дж. Медісона.	12	2	2		8							
Тема 18. Американська політична думка.	12	2	2		8							

Політичні погляди федералістів Дж. Вашингтона, Дж. Адамса, О. Гамільтона.												
Тема 19. Німецька політико-правова школа. Політичне вчення І. Канта.	12	2	2		8							
Тема 20. Політичне вчення Йогана Фіхте та Георга Гегеля.	12	2	2		8							
Тема 21. Утопічний соціалізм Клода Сен-Сімона, Шарля Фур'є та Роберта Оуена.	12	2	2		8							
Разом за модулем 3	60	10	10		40							
Модуль 4. Політичні вчення XIX – початку XX ст. Марксизм, лібералізм, консерватизм та елітизм.												
Тема 22. Консерватизм як політична ідеологія і практика. Едмунд Берк як засновник консерватизму.	8	2	2		4							
Тема 23. Консерватизм Жозефа де Местра, Луї де Бональда і Франсуа Шатобріана.	8	2	2		4							
Тема 24. Лібералізм як політична ідеологія і практика. Політичне вчення Бенжамена Ребека.	8	2	2		4							
Тема 25. Лібералізм Алексіса де Токвіля та утилітаризм Ієремії Бентама.	8	2	2		4							
Тема 26. Марксизм як політична ідеологія і практика. Діалектичний матеріалізм Карла Маркса та Фрідріха Енгельса. Матеріалістичне розуміння історії.	10	2	2		6							
Тема 27. Еволюційний реформізм Едуарда Бернштейна та	8	2	2		4							

ревізійонізм Карла Каутського.												
Тема 28. Елітизм як теорія політичних еліт. Політичне вчення Гаetano Моски, Вільфредо Парето, Роберта Міхельса.	10	2	4		4							
Тема 29. Анархізм як політична доктрина. Типологія анархізму.	8	2	2		4							
Разом за модулем 4	68	16	18		34							
Модуль 5. Політичні вчення XX – початку XXI ст.												
Тема 30. Концепція солідаризму Леона Дьюгі та ліберальна економіко-правова доктрина Фрідріха Гаска.	11	2	2		7							
Тема 31. Теорії еліт Роберта Даля та Гарольда Лассвела.	10	2	2		6							
Тема 32. Вчення про політичну свободу і становлення тоталітарних режимів Еріха Фромма.	10	2	2		6							
Тема 33. Політична конфліктологія Льюїса Козера, Ральфа Дарендорфа, Кеннета Боулдінга.	12	2	2		8							
Тема 34. Демократичні режими в інтерпретації Раймона Арона і Моріса Дюверже.	11	2	2		7							
Тема 35. Зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні чинники в розвитку держав у вченні Ганса Моргентау та Іммануїла Валлерстайна.	12	2	2		8							
Разом за модулем 5	66	12	12		42							
Усього годин	330	70	82		178							

ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ:

- Кожне завдання, виконане здобувачем на лабораторних та практичних заняттях, оцінюється за 100-бальною шкалою.

91-100 балів	"5"
75-90 балів	"4"
61-74 балів	"3"
26-60 балів	"2"
0-25 балів	"2" без права перескладання (для екзаменів та заліків)

- Викладач встановлює термін, до якого здобувач зобов'язаний виконати завдання, котрі виносяться на самостійне опрацювання. Завдання, здане здобувачем невчасно, зараховується, але оцінюється у "0" балів.
- Після вивчення кожного модуля здобувач виконує підсумкову модульну роботу (ПМР).
- Графік проведення ПМР визначається відділом аспірантури і докторантури.
- Результати ПМР заносяться у відомість.
- У ПМР можуть бути використані 3 типи завдань:
  - *тестові* – орієнтовані на виявлення знань основних понять модуля. Наприклад: (Кому з мислителів належить висловлювання, що «Людина є суспільною (полісною) істотою: а) Платон; б) Аристотель; в) Протагор, г) Геракліт).
  - *теоретичні* – спрямовані на виявлення теоретичних знань здобувачів. Наприклад: «Напівдемократії і плутодемократії у сучасних західних державах в інтерпретації Моріса Дюверже».
  - *творчі* – спрямовані на виявлення умінь здобувачів використовувати набуті знання (під час виконання творчих завдань здобувачам дозволяється використовувати конспекти, підручники та інші необхідні матеріали без обмежень).
- Здобувач, який не відпрацював практичні заняття, не допускається до написання ПМР і в модульну відомість йому виставляється "0" балів.
- Під час написання ПМР або складання екзамену здобувач може користуватися лише тими матеріалами, які дозволені викладачем. У протилежному випадку його робота оцінюється у «0» балів.
- Якщо здобувач не з'явився на ПМР, у відомості зазначається «не з'явився», а ПМР оцінюється нулем балів.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВЧЕНЬ

Модуль I. Політичні вчення Стародавнього світу.

Тема 1. Предмет історії зарубіжних політичних вчень (2 год.).

1. Поняття та предмет історії зарубіжних політичних вчень.
2. Методологічні підходи до дослідження історії зарубіжних політичних вчень.
3. Завдання та функції курсу історії зарубіжних політичних вчень.

Основні поняття і категорії: політика, політологія, політичні інституції, політичні партії, порівняльно-історичний аналіз, формаційний підхід, структурно-функціональний аналіз, герменевтичний аналіз, метод статистичного аналізу.

Поняття і предмет історії зарубіжних політичних вчень. Ключові категорії, поняття і проблеми теоретико-методологічного аналізу історії зарубіжних політичних вчень. Періодизація і хронологія зарубіжних політичних вчень. Співвідношення суспільно-економічної реальності і теоретичних напрацювань у зарубіжній політичній думці від епохи Стародавнього світу до сучасності. Історія зарубіжних політичних вчень у структурі наукового пізнання. Структура і джерельна база вивчення історії зарубіжних політичних вчень. Методологія історико-політологічних досліджень. Роль методів порівняльно-історичного аналізу, формаційного підходу, структурно-функціонального аналізу, герменевтичний аналізу, методу статистичного аналізу у процесі дослідження політичних вчень і напрямків. Світоглядна, пізнавальна, освітня, ціннісна, праксеологічна, методологічна, прогностична функція історії зарубіжних політичних вчень.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Кирилюк Ф. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]/ Ф.М. Кирилюк – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
4. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : «Новий світ-2000», 2017. – Т.2. – 535 с.
5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. : навч. посіб. – К. : Знання. 2011. – 256 с.

Додаткова:

1. Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
2. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часуЄвропейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
5. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
6. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
7. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
8. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
9. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К.: Академія, 2010. – 456 с.
10. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
11. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
12. Шульженко Ф.П., Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Як Ви розумієте зміст понять «політологія», «історія зарубіжних політичних вчень»?
2. Назвіть і розкрийте ключові періоди у розвитку політичного знання.
3. Окресліть роль формаційного підходу у дослідженні політичних вчень.
4. Розкрийте ключові позиції порівняльно-історичного методу і специфіку його використання у політології.
5. Яку роль відіграє метод герменевтичного аналізу у дослідженні політичних вчень різних періодів.
6. Розкрийте зміст ключових функцій історії зарубіжних політичних вчень.

Тема 2. Суспільно-політичні ідеї країн Стародавнього Сходу(2 год.).

1. Суспільно-політичний устрій країн Стародавнього Сходу. Східні

- деспотії.
2. Політичний устрій і суспільно-політична ідеологія Стародавнього Єгипту.
  3. Закони Хаммурапі як джерело розуміння суспільно-політичного устрою Давньої Вавилонії.
  4. Політичні і правові ідеї в культурі Стародавньої Індії.

Основні поняття і категорії: *Стародавній Схід, іригаційні зрошувальні системи, східна деспотія, сакралізація влади правителя, теократія, патерналізм, традиціоналізм, кастова система, реінкарнація.*

Специфіка і особливості політичних вчень країн Стародавнього Сходу. Релігійно-міфологічний і етико-політичний характер історії політичної думки Стародавнього Сходу. Феномен східної деспотії. Політичний устрій і суспільно-політична ідеологія Стародавнього Єгипту. Культ фараона. «Повчання Птахотена», «Повчання Аменомоне» і «Настанови» царя Ахтоя як джерела політичної думки Стародавнього Єгипту. Суспільно-політичний устрій Вавилонії. Закони Хаммурапі як джерело політичної думки Вавилонії. «Бесіда пана з рабом» як джерело дослідження політичної влади.

Індуїзм (брахманізм) і буддизм як магістральні напрямки у політико-правовій думці Стародавньої Індії. «Закони Ману» і приписи дхарми про структуру політичної влади давньоіндійського суспільства. Кастова система і суспільно-політичний устрій Стародавньої Індії. «Артхашастра» («Повчання про користь») у структурі політичного знання Стародавньої Індії. Буддизм і суспільно-політичний устрій Стародавньої Індії.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посіб. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
4. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.

Додаткова:

5. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
6. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 832 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

- <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
7. Бунь В. Контури теократичної деспотії у джерелах політичної думки Стародавнього Вавилону // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2020. – Випуск 32. – С. 81-87. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/32_2020/13.pdf
  8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
  9. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 454 с.
  10. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
  11. Ермолаева Е.Л. Варны и касты в Древней Индии // Современные научные исследования и инновации. 2018. № 7 [Электронный ресурс]. URL: <https://web.snauka.ru/issues/2018/07/87212>
  12. Закони Ману // Юридична енциклопедія в 6 т. – Т. 2.- К., 1998. – 744 с.
  13. Зейдлер Г. Л. Політична думка Стародавнього світу. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1959. – 343 с.
  14. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
  15. Калініченко М. М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи відродження // Нова парадигма. Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 42. – С. 99-109.
  16. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях : Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
  17. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.:КМ Академія, 2004. – 127 с.
  18. Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Вид-во «Смолоскип», 1998. – 598 с.
  19. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.
  20. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
  21. Томкіна О. О. Ідея доброчесності влади у політико-правовій думці Давнього Єгипту та Вавилону // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 3. – С. 34-37. http://www.lsej.org.ua/3_2015/10.pdf
  22. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
  23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Як Ви розумієте зміст поняття «східна деспотія»?

2. Розкрийте атрибутивні ознаки принципу традиціоналізму.
3. Окресліть роль патерналізму у політичних вченнях Стародавнього світу.
4. Розкрийте засадничі положення «Законів Хаммурапі».
5. Яку роль відігравала кастова система у суспільно-політичному вченні Стародавньої Індії.
6. Розкрийте вплив світоглядних принципів реінкарнації, сансари, ахімси на суспільно-політичні вчення Стародавньої Індії.

Тема 3. Суспільно-політичні ідеї Стародавнього Китаю (2 год).

1. Особливості давньокитайської політичної думки.
2. Вчення Конфуція (Кун Цзи). Даосизм і вчення Лао Цзи у структурі суспільно-політичних ідей Стародавнього Китаю.
3. Політичні ідеї Сунь Цзи. Трактат «Мистецтво війни».
4. Політичне вчення Мо Цзи. Політичні ідеї легістів.

***Основні поняття і категорії:** східна деспотія, теократія, патерналізм, традиціоналізм, шенші, меритократія, конфуціанство, даосизм, моїзм, легізм, тоталітаризм.*

Суспільно-політичний устрій Стародавнього Китаю. Східна деспотія. Ірригаційне землеробство, перенаселення і цінність людського життя. Закрита сільська община у політичній структурі Китаю. Ієрогліфічна писемність, шенші і меритократія. Конфуціанство, традиціоналізм і патерналізм. Вчення Конфуція (Кун Цзи) як основа суспільно-політичного життя Стародавнього Китаю. Даосизм і вчення Лао Цзи у структурі давньокитайських суспільно-політичних ідей. Політичні ідеї Сунь Цзи (перше ім'я *Сунь У*, друге ім'я *Чжанцзин*). Трактат «Мистецтво війни» про способи і форми досягнення, утримання і збереження політичної влади. Політичне вчення Мо Цзи. Політичні ідеї легістів як проект тоталітарного суспільства.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
4. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.

Додаткова:

5. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції

- [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
6. Антологія мирової політичної думки: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. політ. науки; керівник проекту Г. Ю. Семигін і др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигін і др. – М. : Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежна політична думка: історія і еволюція. – 832 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
  7. Бутко Ю. Ідеал досконалої мудрості ("шен-жень") в філософії даосизму // Вісник Донбаського державного педагогічного університету. Серія : Соціально-філософські проблеми розвитку людини і суспільства. – 2015. – Вип. 3. – С. 166-173.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddrucf_2015_3_23
  8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
  9. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 454 с.
  10. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
  11. Зейдлер Г. Л. Політична думка Стародавнього світу. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1959. – 343 с.
  12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
  13. Калініченко М. М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи відродження // Нова парадигма. Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 42. – С. 99-109.
  14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях : Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могилы, 2009. – 224 с.
  15. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
  16. Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Вид-во «Смолоскип», 1998. – 598 с.
  17. Короткий С. Концепції управління в моїзмі // «Credo New ». №1, 2018
https://www.intelros.ru/readroom/credo_new/k1-2018/34902-konserciya-upravleniya-v-moizme.html
  18. Кудря І. Г. Політична теорія легізму // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філософські науки. – 2018. – Том 29 (68). – № 1 – С. 26-29.
  19. Лідка І. А. Значення політико-виховних ідей Конфуція для розвитку освіти сучасного Китаю // Освітологічний дискурс, 2014, № 2 (6). С. 118-127.
  20. Лизогуб В. А. Доктрина Конфуція як провідний феномен китайської

- цивілізації // Теорія і практика правознавства. – 2020. – № 2 (18). doi: 10.21564/2225-6555.2020.18.213550
21. Мартынов А.С. Конфуцианство: классический период. – СПб.: Азбука-классика; Петербургское Востоковедение, 2006. – 384 с.
  22. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
  23. Сунь-дзи. Мистецтво Війни. Переклад: Сергій Лесняк. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 108 с.
  24. Сунь-Цзи. Мистецтво Війни. Переклад: Ганна Литвиненко. – Харків : КСД, 2016. – 128 с.
  25. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
  26. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
  27. 孔子. 論語 (Конфуцій. «Лунь Юй» – «Бесіди та судження») [Електронний ресурс].- Режим доступа: <http://www.gushiwen.org/guwen/lunyu.aspx>

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Як Ви розумієте зміст понять «патерналізм» та «традиціоналізм»?
2. Яку роль відігравала неродова аристократія (шенші) в організації політичного життя в Стародавньому Китаї.
3. Розкрийте зміст принципу жень у конфуціанській традиції.
4. Назвіть ключові принципи даосизму і їх вплив на політичне вчення Стародавнього Китаю.
5. Розкрийте ключові принципи організації політичної влади згідно з трактатом «Мистецтво війни».
6. Які з принципів легізм співвідносяться з проектом розбудови тоталітарного суспільства.

Тема 4. Політична думка Стародавньої Греції. Суспільно-політичні ідеї досократичного періоду (4 год).

1. Особливості суспільно-політичної думки Стародавньої Греції. Реформи Солона.
2. Суспільно-політичні ідеї у творах Гомера і Гесіода.
3. Піфагор і піфагорійці про політичну владу і суспільний устрій.
4. Діалектика Геракліта і теорія суспільного договору.
5. Проблема становлення держави і суспільства у розумінні Демокрита.

Основні поняття і категорії: поліс, ісономія, ісократія, демократія, тиранія, олігархія, аристократія, демократизм, релятивізм, догматизм, .

Особливості суспільно-політичної думки Стародавньої Греції. Догматизм, релятивізм і демократизм як принципи організації політичної влади у Давній Греції. Етапи розвитку давньогрецької політичної думки. Ісономія та ісократія. Поліс як форма організації суспільства. Форми правління у давньогрецьких полісах: одноосібна влада (тиранія, монархія), виборна влада посадових осіб, (демократія), влада натовпу (охлократія), влада родової знаті (аристократія), влада багатих громадян (олігархія). Афіни і Спарта як центри політичної влади у Стародавній Греції.

Суспільно-політичні ідеї у творах Гомера. «Діке» (справедливість) і «теміс» (звичай, звичаєве право) як сутнісні характеристики організації політичного життя в давньогрецькому полісі. Ідея «золотого віку» як втілення справедливого суспільного устрою у поемі Гесіода «Труди і дні». Співвідношення золотого, срібного, мідного і залізного віків у розвитку давньогрецького суспільства зі становленням різних форм політичної влади: монархією, тиранією, аристократією, демократією та олігархією.

Реформи Солона та їх вплив на еволюцію суспільно-політичного устрою Афін. Піфагор і піфагорійці про політичну владу і суспільний устрій. Діалектика Геракліта та її вплив на становлення теорії суспільного договору. Засади виділення соціальних спільнот за Гераклітом. Розуміння процесів становлення людського суспільства, держави і рабства в інтерпретації Демокрита. Рабовласницька демократія як ідеал суспільно-політичного устрою.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Ред. тома и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; Перевод М. Л. Гаспарова. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1986. – 571 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.

Додаткова:

5. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
6. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 832 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>

7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
8. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 454 с.
9. Дубчак Л. Проблема співвідношення права та закону в античній філософії // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 74. – С. 170-172.
10. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
11. Зейдлер Г. Л. Політична думка Стародавнього світу. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1959. – 343 с.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Калініченко М. М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи відродження // Нова парадигма. Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 42. – С. 99-109.
14. Кессиди Ф.Х. Гераклит / Ф.Х. Кессиди. – М.: Мысль, 1982. – 200 с.
15. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях : Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
16. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
17. Костицький М. В. Державницько-політичні погляди в універсалістській системі світогляду Піфагора // Філософські та методологічні проблеми права. – 2020. – № 1 (19). – С. 118-125.
18. Львов А. В. Образ ідеального громадянина в учини Гераклита // Вестник МГПУ. Серія «Юридические науки». – 2020. – С. 30-38. <https://vestnik.mgpu.ru/pdf/2191.pdf>
19. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.
20. Меркотан К. Демокріт // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С.195.
21. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
22. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте ключові принципи організації афінської демократії?
2. Яку роль відігравали принципи релятивізму й плюралізму у становлення давньогрецької демократії?

3. Розкрийте принципи організації політичної влади у давніх греків у контексті творів Гомера і Гесіода.
4. Яку з форм політичного устрою піфагорійці вважали «ідеальною».
5. Яким чином діалектичне вчення Геракліта співвідноситься з вченням про політичні антагонізми?
6. Назвіть ключові положення політичного вчення Демокрита. .

Тема 5. Політична думка Стародавньої Греції. Суспільно-політичні ідеї софістів і Сократа (2 год.).

1. Демократія, держава і суспільна стратифікація в інтерпретації софістів.
2. Протагор про становлення держави і розвиток суспільства.
3. Антитетика Сократа у контексті критики афінської демократії.
4. Закони як ідеальні сутності та основа організації суспільства в інтерпретації Сократа.

***Основні поняття і категорії:** софіст, релятивізм, плюралізм, остракізм, аристократія, демократія, антитетика, етичний раціоналізм .*

Роль школи софістів у становленні демократії. Вчення софістів про рабство і державу. Протагор про становлення держави і розвиток суспільства. Релятивізм у тлумаченні феномена справедливості софістами. Суспільно-політичні ідеї Сократа. Антитетика Сократа. Елементи антидемократизму в обґрунтуванні необхідності аристократії як форми державного правління. Оцінка Сократом феномена виборності посадових осіб і народних зборів в Афінах. Ставлення Сократа до вироблення і дотримання законів.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
4. Платон. Апологія Сократа / Діалоги. Вид. друге. – К. : Основи, 1999. – 607 с.
5. Сократ // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. – С. 592.
6. Сократ // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. – Т. 5. – С. 540.

Додаткова:

7. Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
8. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 832 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
9. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
10. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
11. Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Ред. тома и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; Перевод М. Л. Гаспарова. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1986. – 571 с.
12. Дубчак Л. Проблема співвідношення права та закону в античній філософії // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 74. – С. 170-172.
13. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
14. Зейдлер Г. Л. Політична думка Стародавнього світу. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1959. – 343 с.
15. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
16. Калініченко М. М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи Відродження // Нова парадигма. Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 42. – С. 99-109.
17. Кессиди Ф. Х. Сократ. – 2-е изд., доп. – М.: Мысль, 1988. – 220 с.
18. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях : Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
19. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
20. Лосев А. Ф. История античной эстетики в 8 т. – Т. 2. Софисты. Сократ, Платон. М.: ООО «Издательство АСТ», 2000. – 846 с.
21. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.
22. Нерсисянц В.С. Сократ. М.: Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1996. – 312 с.
23. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
24. Харитонов Є. О. Реформи Солона // Юридична енциклопедія: в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (гол. ред. кол.) та ін. – К.: Укр.

- енцикл. – Т. 5: П–С. – 2003. – С. 306–307.
25. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
  26. Чернобай О. Л. Софістика як дискурсивна практика правової аргументації за часів античності. 2016 http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/34688/1/70_443-453.pdf
  27. Шмат Р. Сократ про справедливість // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2018. – Випуск 19. – С. 76-83. http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/19_2018/12.pdf
  28. Шелевер Н. В. Принцип справедливості у філософії античних філософів // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2020. – №4. – Т. 2. – С. 33-39. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf>
  29. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
  30. Юдін З. М. Концепт договору в докласичній і класичній античній філософії // Держава та регіони. Серія: Право. – 2016. – № 3. http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2016/4.pdf

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте роль софістів у становленні політичної риторики і афінської демократії в цілому?
2. Яку роль відіграв принцип антропоцентризму Протагора у становленні демократії?
3. Що таке остракізм як механізм афінської демократії?
4. Яку роль відігравала антитетика Сократа у політичному житті афінської держави?
5. Розкрийте вплив етичного раціоналізму Сократа на політичні ідеї Стародавньої Греції.
6. Назвіть ключові ідеї Сократа щодо ролі законів у житті полісу.

Тема 6. Суспільно-політичне вчення Платона (2 год).

1. Співвідношення форм душі людини і форм державної влади в інтерпретації Платона. Суспільна стратифікація.
2. «Закони» Платона. Проект «ідеальної держави».
3. Детермінанти розвитку форм державного устрою та ключові їх засади у вченні Платона про державу.

Основні поняття і категорії: демократія, тиранія, олігархія, охлократія, аристократія, концепція анамнезу, «ідеальна держава».

Суспільні і політичні ідеї Платона. Проект «ідеальної держави» Платона. Форми душі за Платоном і форми державної влади. Вчення Платона

про суспільні верстви, їх права та функції в державі. Співвідношення між ідеальними і реальними державами. Спарта як втілення «ідеальної держави». Детермінанти трансформації форм державного устрою та ключові їх засади у вченні Платона про державу.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
4. Платон. Бенкет. – Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2005. – 178 с.
5. Платон. Діалоги. – Харків: Фоліо. 2008. – 349 с.
6. Платон. Государство. Законы. Политик / Предисл. Е. И. Темнова. – М.: Мысль, 1998. – 798 с.

Додаткова:

7. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
8. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 832 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
9. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
10. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
11. Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Ред. тома и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; Перевод М. Л. Гаспарова. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1986. – 571 с.
12. Дубчак Л. Проблема співвідношення права та закону в античній філософії // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 74. – С. 170-172.
13. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
14. Зейдлер Г. Л. Політична думка Стародавнього світу. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1959. – 343 с.
15. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.

16. Калініченко М. М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи Відродження // Нова парадигма. Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 42. – С. 99-109.
17. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях : Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
18. Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Вид-во «Смолоскип», 1998. – 598 с.
19. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.
20. Мироненко О. Платон Афінівський // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 558.
21. Муляр В. І. Принцип справедливості в досконалій державі Платона // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 72. – С. 605-611.
22. Найчук А. В. Давньогрецький поліс в контексті соціально-політичних поглядів Платона і Аристотеля // Збірник наукових праць «Політичні студії». – 2010. – Випуск 1. – С. 105-113. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38783/12-Nauchuk.pdf?sequence=1>
23. Платон. Закони / Общ. ред. А. Ф. Лосева и др.; пер. з древнегреч. А. Н. Егунова и др. – М.: Мысль, 1999. – 830 с.
24. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
25. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
26. Шелевер Н. В. Принцип справедливості у філософії античних філософіїв // Вісник Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2020. – №4. – Т. 2. – С. 33-39. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf>
27. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
28. Юдін З. М. Концепт договору в докласичній і класичній античній філософії // Держава та регіони. Серія: Право. – 2016. – № 3. http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2016/4.pdf

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте вплив суспільно-політичних поглядів Сократа на політичне вчення Платона.
2. Назвіть ключові позиції критики демократії Платона.
3. Розуміння аристократії, монархії, олігархії, тиранії у вченні Платона.
4. Розкрийте ключові позиції проекту «ідеальної держави» Платона.

5. Назвіть ключові ідеї Платона щодо приватної власності і соціальної справедливості.
6. Чи містить проект «ідеальної держави» Платона ознаки тоталітарного суспільства.

Тема 7. Суспільно-політичне вчення Аристотеля (4 год).

1. Людина як суспільна (полісна) істота у розумінні Аристотеля.
2. Критика Аристотелем проекту «ідеальної держави» Платона.
3. Вчення Аристотеля про «правильні» і «неправильні» форми державного правління.
4. Соціальні і політичні антагонізми у «неправильних» формах правління в інтерпретації Аристотеля.
5. Політія Аристотеля як форма організації державного управління.

Основні поняття і категорії: демократія, тиранія, олігархія, охлократія, аристократія, політія, соціальні антагонізми, політичні антагонізми.

Суспільні і політичні ідеї Аристотеля. Людина як суспільна (полісна) істота. «Політика» і «Афінська політика». «Правильні» і «неправильні» форми державного правління за Аристотелем (монархія, аристократія, політія / тиранія, олігархія, демократія. Політія як форма державного правління. Соціальні і політичні антагонізми між різними суспільними верствами у «неправильних» формах правління. Суб'єкти політичної влади і принципи управління. Принцип середини в управлінні в інтерпретації Аристотеля.

Література:

Основна:

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с.
2. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
3. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
4. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
5. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Антологія мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта

Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. – М.: Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 832 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>

8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
9. Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Ред. тома и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; Перевод М. Л. Гаспарова. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1986. – 571 с.
10. Дубчак Л. Проблема співвідношення права та закону в античній філософії // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 74. – С. 170-172.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Зейдлер Г. Л. Політична думка Стародавнього світу. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1959. – 343 с.
13. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
14. Калініченко М. М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи Відродження // Нова парадигма. Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 42. – С. 99-109.
15. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могилы, 2009. – 224 с.
16. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
17. Меленко С.Г. Ідеальна форма державного правління у філософсько-правовій спадщині Аристотеля // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Випуск 618: Правознавство. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С.20-25.
18. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К.: Академія, 2010. – 456 с.
19. Найчук А. В. Давньогрецький поліс в контексті соціально-політичних поглядів Платона і Аристотеля // Збірник наукових праць «Політичні студії». – 2010. – Випуск 1. – С. 105-113. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38783/12-Nauchuk.pdf?sequence=1>
20. Петрінко В. «Політика» Аристотеля та розвиток політичної думки італійського Відродження // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 96-104.
21. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
22. Харченко-Кушнір Н. М. Ідея середнього класу в концепції «Ідеальної держави» Аристотеля // Економіка та держава. – 2011. –

- № 11. – С. 68-70. http://www.economy.in.ua/pdf/11_2011/20.pdf
23. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
24. Шелевер Н. В. Принцип справедливості у філософії античних філософів // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2020. – №4. – Т. 2. – С. 33-39. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf>
25. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
26. Юдін З. М. Концепт договору в докласичній і класичній античній філософії // Держава та регіони. Серія: Право. – 2016. – № 3. http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2016/4.pdf

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Як Ви розумієте висловлювання Аристотеля, що людина – це суспільна (полісна) істота?
2. Розкрийте вчення про правильні і неправильні форми правління Аристотеля.
3. Назвіть ключові ідеї Аристотеля у його розумінні тиранії й олігархії.
4. Проаналізуйте вчення Аристотеля про демократію.
5. Розкрийте вчення Аристотеля про політію як ідеальну форму правління.
6. У чому полягає принцип середини Аристотеля в організації влади.

**Тема 8. Політична думка Стародавнього Риму.
Політичне вчення Ціцерона і Сенеки (2 год).**

1. Особливості політичного устрою Римської республіки та Римської імперії. Принципат Октавіана Августа.
2. Римське право та роль у формуванні засад римської держави.
3. Вчення Марка Тулія Ціцерона про природу держави, республіку і римський народ.
4. Ідея природної необхідності держави Луція Аннея Сенеки. Принципи фаталізму.

Основні поняття і категорії: римська держава, плебеї, патриції, республіка, принципат, імперія, римський народ, диктатор, космополітизм, імперіалізм, культ імператора, римське право.

Суспільно-політичні ідеї у Стародавньому Римі. Особливості політичного устрою Римської республіки та Римської імперії. Принципат Октавіана Августа. Римське право та роль у формуванні засад римської держави. Природне право (*ius naturale*), право народів (*ius gentium*) і право громадян (*ius civile*). Приватне і публічне право.

Політичне вчення Марка Тулія Ціцерона. Державно-правова проблематика в трактатах Ціцерона «Про державу», «Про закони», «Про обов'язки». Вчення Ціцерона про природу та походження держави. Феномен республіки і розуміння римського народу у працях Ціцерона. Форми державного правління, необхідність змішаної форми правління, деградація «простих» форм правління в інтерпретації мислителя.

Політичні ідеї Луція Аннея Сенеки. Фаталізм у тлумаченні причини всіх причин. Ідея природної необхідності держави.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
4. Сенека, Л.-А. Діалоги. Пер. з лат. А. Содомора. – Львів: Априорі, 2016. – 320 с.
5. Ціцерон. М. Т. Про державу. Про закони. Про природу богів. Переклав з латини В. Литвинов. – Львів: Априорі, 2019. – 392 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 832 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
9. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
10. Дяченко М. В. Тема людської долі в етичній філософії Сенеки // Культура України. Серія: Культурологія. – 2017. – Вип. 58. – С. 33-42.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях : Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.

14. Луцій Анней Сенека. Діалоги. Переклад з латини Андрія Содомори. – Львів: видавництво «Апріорі», 2019. – 320 с.
15. Марк Туллій Ціцерон. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Переклав з латини В. Литвинов. – Львів: Апріорі, 2021. – 440 с.
16. Мельник Л. М. Рецепції стоїцизму в доктрині «Першого Риму» // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2014. – Випуск 11. – С. 69-75.
17. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.
18. Рогович Мирослав. На варті держави і закону // Ціцерон Марк Туллій. Про державу. Про закони. Про природу богів / пер. з латин. В. Литвинов. – К. : Основи, 1998. – С. 5–25.
19. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
20. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
21. Ціцерон М. Т. Про державу. Про закони. Про природу богів. Переклав з латини В. Литвинов. – К.: Основи, 1998. – 476 с.
22. Чорнобай О. Феномен Цицерона: теорія і практика риторичної аргументації // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – 2017. – № 865. – С. 147-154. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_25
23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Яку роль відіграло римське право в організації влади в Римській державі?
2. Розкрийте різницю між такими феноменами, як природне право (*ius naturale*), право народів (*ius gentium*) і право громадян (*ius civile*).
3. Розкрийте розуміння Цицероном феноменів республіки.
4. Проаналізуйте вчення Цицерона про римський народ як суб'єкт політичної влади.
5. Розкрийте сутність «змішаної форми правління» в інтерпретації Цицерона
6. Визначте сутнісні ознаки концептів фаталізму та природної необхідності існування держави Луція Аннея Сенеки.

**Тема 9. Політична думка Стародавнього Риму.
Політичне вчення Епіктета і Марка Аврелія (2 год).**

1. Особливості суспільно-політичної ідеології римської держави.
2. Суспільно-політичні ідеї у творах Епіктета. Розуміння свободи.

3. Моральні засади людини і правителя в інтерпретації Марка Аврелія. «Сенатський ренесанс».

Основні поняття і категорії: римська держава, сенат, імперія, культ імператора, імперіалізм, космополітизм, стоїцизм, фаталізм, соціальна апатія.

Особливості суспільно-політичної ідеології римської держави: космополітизм, імперіалізм, ідея світового панування римлян, ідея абсолютної імператорської влади, культ імператора.

Політичне вчення Епіктета. «Бесіди» Епіктета і його тлумачення феномена свободи. Держава і моральні засади існування людини у вченні Марка Аврелія Антонія. Політичні ідеї у трактаті «Роздуми». Марк Аврелій як імператор. Образ ідеального правителя. «Сенатський ренесанс».

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
4. Епіктет // Юридична енциклопедія у 6 т. – Т. 2. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана – С. 362.
5. Марк Аврелій. Розмисли. Наодинці з собою. Пер. з грецької: Омелян Омецінський. – Харків: КСД, 2020. – 208 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – 832 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
9. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
10. Дяченко М. В. Етичний раціоналізм Епіктета // Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації. – 2017. – Вип. 51. – С. 53-60.

11. Дяченко М. В. Марк Аврелій: розмисли про розумну душу // Культура України. Серія: Культурологія. – 2018. – Вип. 62. – С. 42-51. <file:///C:/Users/Admin/Downloads/153745-333235-1-SM.pdf>
12. Дяченко М. В. Розмисли Епіктета про істинну свободу // Культура України. – 2018. – Вип. 60. – С. 31-39. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kukl_2018_60_5
13. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
14. Епіктет. Енхейридїон і Фрагменти. – Буенос-Айрес: Видавництво Юліяна Середяка, 1976. – 103 с.
15. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях : Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
16. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
17. Мельник Л. М. Рецепції стоїцизму в доктрині «Першого Риму» // Вісник Черкаського університету. – 2014. – Випуск 11. – С. 69-75.
18. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 456 с.
19. Ренан Э. Марк Аврелій и конец античного мира / Э. Ренан; пер. с фр. В.А. Обручева. – М. : Книжный Клуб Книговек, 2017. – 194 с.
20. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
21. Халапсис А. В. Марк Аврелій и идея апофеоза в античной картине мира // Scientific Journal «ScienceRise». – № 4. – С. 55-58.
22. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
24. Цюпак В. Політика Марка Аврелія щодо християн // Проблеми гуманітарних наук. – 2018. – Вип. 42: Сер. Історія. – С. 300-312. http://dspu.edu.ua/sites/history_journal/wp-content/uploads/2019/06/300-312pdf

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Коротко охарактеризуйте особливості суспільно-політичної ідеології римської держави.
2. У чому полягає сутність культу імператора в Римській державі.
3. Яку роль у політичному житті Римської держави відігравали принципи космополітизму й імперіалізму.
4. Розкрийте розуміння феномена свободи у контексті політичного вчення Епіктета.
5. Розкрийте сутність співвідношення моралі і принципів організації державної влади у вченні Марка Аврелія.
6. У чому полягає сутність «сенатського ренесансу» у часи правління Марка Аврелія.

**Модуль II. Політичні вчення епохи середньовіччя,
Відродження і Нового часу**

Тема 10. Політико-правові ідеї доби середньовіччя. Суспільно-політичне вчення Августина Блаженного і Томи Аквінського (2 год.).

1. Особливості суспільно-політичної думки доби християнського середньовіччя.
2. Політичні і правові ідеї в «Одкровенні» («Апокаліпсисі») Іоанна Богослова та вченні Іоанна Златоуста.
3. Принципи функціонування і мета існування християнської держави за Аврелієм Августином. Вчення про «град Божий» і «град земний».
4. Вчення Томи Аквінського про державну владу та класифікацію її форм. Трактати «Про правління владик» і «Сума теології».

Основні поняття і категорії: традиціоналізм, патерналізм, християнський антропоцентризм, теологія, теократія, монархія, «град Божий», «град земний».

Суспільно-політичні ідеї в добу раннього середньовіччя. Традиціоналізм. Патерналізм. Християнський антропоцентризм. Політичні і правові ідеї в «Одкровенні Іоанна» («Апокаліпсис»). Християнські громади та монастирський рух, їх вплив на розвиток суспільно-політичної думки. Вчення Іоанна Златоуста (345-407) та його вплив на перцепцію політичної влади в добу середньовіччя. Трактат «Про град Божий» Аврелія Августина (354-430) у площині вчення про «град Божий» (церква) і «град земний» (державна). Принципи функціонування і мета існування християнської держави. Теорії «морального закону», «теорія двох мечів», «теорія сонця і місяця» у структурі організації світської влади в добу середньовіччя. Спроби правителів обґрунтувати свою незалежність від християнської церкви у сфері світського життя.

Трактати «Про правління владик» і «Сума теології» Томи Аквінського (1225-1274). Вчення про «подвійність істини», «активну форму» і «пасивну матерію», вчення про закони, та їх види у контексті політичних ідей доби середньовіччя. Вчення Томи Аквінського про державну владу, його класифікація форм держави. Атрибутивні ознаки державної влади. Монархія як ідеальна форма правління. Принципи релігійно-морального впливу християнської церкви на монарха.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична

думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.

3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Кирилюк Ф. М. Політологія середньовіччя : Навч. посіб. – Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К. : Тов-во "Знання" України, 2000. – 256 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
8. Григор'єва Н. Бог і людина в житті Аврелія Августина. — Київ, 1992.
9. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
10. Жданенко С. Б. Теократичні ідеї Августина Блаженного та їх середньовічна імплементація // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2017. – № 1. – С. 53-63. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2017_1_8
11. Забзалюк Д. Християнська концепція влади як першоджерело формування політико-правової доктрини доби середньовіччя // Правова система: теорія і практика. – 2020. – № 4. – С. 121-126. <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/4/23.pdf>
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Куян І. А. Зародження ідеї суверенітету як необхідність державотворення Середньовіччя // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 41. – С. 139-146.
14. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К.: Академія, 2010. – 456 с.
15. Романчук Ярослав. Апостольські послання. Апокаліпсис [Текст]. – Київ: Вид. від. УПЦ Київ. Патріархату, 2015. – 413 с.
16. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
17. Тома Аквінський. Коментарі до Арістотелевої "Політики" [Текст] / Пер. з латини О. Кислюк. – 2. вид. – К. : "ОСНОВИ", 2003. – 796 с.
18. Фома (Тома) Аквінський. Сума теології [Текст] / Святий Тома з Аквіну. – Л.: Сполом, 2010. Кн. 1 : Про Бога. Питання 1-43.. – 518 с.
19. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки. – Миколаїв: На УКМА, 2002. – 220 с.
20. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте магістральні принципи політичного світляду доби християнського середньовіччя.
2. Як вплинули ідеї християнської есхатології «Одкровення Іоанна» («Апокаліпсиса») на політичне життя доби середньовіччя.
3. Розкрийте ключові засади концептів «град Божий» і «град земний» в інтерпретації Аврелія Августина.
4. У чому сутність теорій «морального закону», «двох мечів», «сонця і місяця».
5. У чому полягає відмінність класифікації форм правління у вченні Аристотеля і Томи Аквінського.
6. Розкрийте зміст вчення Томи Аквінського про монархію як ідеальну форму правління.

**Тема 11. Особливості суспільно-політичних вчень епохи Відродження.
Вчення Марсилія Падуанського про державу і закони (2 год.).**

1. Особливості суспільно-політичної думки епохи Відродження.
2. Порівняльний аналіз специфіки функціонування та виявлення сфери діяльності церкви і держави у вченні Марсилія Падуанського.
3. Вчення Марсилія Падуанського про народ і його суверенітет, закон божественний і закон людський.

Основні поняття і категорії: пантеїзм, гуманізм, антропоцентризм, народ, народний суверенітет, закон божественний, закон людський, спадкова монархія, виборна монархія.

Критика теократичних підходів до розуміння політичної влади Марсилія Падуанського (1280-1343). Поділ законів на основі їх мети, змісту і засобів забезпечення. Порівняння мети, сфер виявлення і методів діяльності церкви і держави. Ідеї необхідності обмеження церковного суду. Поняття про народ і його суверенітет. Закон божественний і закон людський. Принцип під законності всіх дій уряду. Процедура обрання законодавчої влади народом. Генеза і особливості функціонування спадкової і виборної монархії.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.

5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>

7. Баткин Л. М. Итальянское возрождение в поисках индивидуальности. – М.: Наука, 1989. – 271 с.

8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.

9. Денисенко В. Марсиль Падуанський // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 426.

10. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.

11. Калініченко М. М. Еволюція владних відносин від Стародавнього часу до епохи Відродження // Нова парадигма. Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 42. – С. 99-109.

12. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.

13. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.: Академія, 2004. – 127 с.

14. Ланюк Є. Естетика політичних теорій епохи Відродження // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2014. – Випуск 4. – С. 197-210. http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/4_2016/24.pdf

15. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К.: Академія, 2010. – 456 с.

16. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>

17. Скрипнюк О. В. Марсиль Падуанський // Юридична енциклопедія у 6-ти т. – Т. 3.- К: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. – С. 587.

18. Толкач А. М. Проблема співвідношення світської та релігійної влади у трактаті «Захисник миру» Марсилья Падуанського // Порівняльно-аналітичне право. – № 3-1/2013. . – С. 75–77.

19. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Відокремлення правового і владного дискурсів за доби Відродження: філософсько-правовий аспект // Право і суспільство. – 2016. – № 3. – С. 40-46. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/10.pdf

20. Шульженко Ф.П., Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте сутність феноменів теології і теократії.
2. У чому полягає сутність критики теократичних підходів до розуміння політичної влади Марсілія Падуанського?
3. На які типи поділяються закони в інтерпретації Марсілія Падуанського?
4. Розкрийте засади демаркації сфер політичного впливу церкви і держави у розумінні Марсілія Падуанського.
5. Рокрийте вчення про народний суверенітет Марсілія Падуанського.
6. Назвіть особливості функціонування спадкової і виборної монархії згідно з вченням Марсілія Падуанського.

Тема 12. Суспільно-політичне вчення Ніколо Макіавеллі та Жана Бодена (4 год.).

1. Обґрунтування необхідності створення єдиної централізованої держави в Італії у творах Ніколо Макіавеллі.
2. Вчення Ніколо Макіавеллі про форми правління та секуляризацію політики.
3. Політика і моральність людини в інтерпретації Ніколо Макіавеллі
4. Ідея політичного суверенітету та вчення про абсолютну владу Жана Бодена.
5. Причини революцій і соціальних переворотів у різних формах державного устрою в інтерпретації Жана Бодена.

Основні поняття і категорії: абсолютна монархія, централізована держава, секуляризація, гуманізм, макіавеллізм, політичний суверенітет, революція, політичний переворот.

«Міркування з приводу першої декади історії Тіта Лівія», «Монарх» («Володар»/ «Государ»), «Історія Флоренції» Ніколо Макіавеллі (1469–1527). Обґрунтування необхідності створення єдиної централізованої держави в Італії. Демаркація політики як особливої сфери соціального буття, секуляризація політики. Вчення Н. Макіавеллі про основні форми держави (монархія, принципат, республіка). Обґрунтування необхідності змішаної форми правління. Властивості людини та їх вплив на форми правління. Політика і мораль. Вплив політичних ідей Макіавеллі на політичну думку і суспільно-політичну практику сучасності.

Постійна і абсолютна влада в інтерпретації Жана Бодена (1530-1596). Ідея політичного суверенітету. Відносини панування/підкорення, здобуття та користування владою як ключові аспекти організації державної влади. Божественна природа політичної влади. Домінування «змішаної» форми державного правління з домінування монархічного елемента. Межі

абсолютної влади. Причини революцій і соціальних переворотів у різних формах державного устрою.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Александров В. М., Доданова В. І. Оцінка й аналіз образів ідеального правителя у працях Платона та Нікколо Макіавеллі // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. – С. 10 – 15. – Електронний ресурс. Режим доступу: jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/1197.
7. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
8. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. – М.: Наука, 1989. – 271 с.
9. Боден Жан. Метод легкого познания истории. – М.: Наука, 2000. – 412 с.
10. Боден // Юридична енциклопедія у 6-ти т. – Т. 1.- К.: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1998. – С.254.
11. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
12. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
13. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
15. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.: КМ Академія, 2004. – 127 с.
16. Круглашов А. Боден Жан // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 69.
17. Макіавеллі Нікколо. Флорентійські хроніки. Державець. – Переклад з італійської: Анатоль Перепада. – Київ: Основи, 1998. – 492 с.

18. Макіавеллі Нікколо. Державотворець. – Київ: Арії, 2015. – 223 с.
19. Нелюбов О.Р. Концепція політичного лідера у працях Н. Макіавеллі [Електронний ресурс].
http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/Vdakk/2011_2/47.pdf.
20. Ореховський В. Формування політико-правових відносин між церквою і державними інституціями періоду Реформації // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 10. – С. 369 – 373.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2012_10_44
21. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
22. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
24. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Відокремлення правового і владного дискурсів за доби Відродження: філософсько-правовий аспект // Право і суспільство. – 2016. – № 3. – С. 40-46.
http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/10.pdf

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Визначте ключові засади ключових форм державного правління в інтерпретації Ніколо Макіавеллі.
2. У чому полягає сутність змішаної форми правління згідно з працями Ніколо Макіавеллі?
3. Розкрийте співвідношення політики і поралі у вченні Ніколо Макіавеллі.
4. Визначте засади ідеї політичного суверенітету Жана Бодена.
5. Рокрийте розуміння Жаном Боденом природи політичних переворотів у монархіях і республіках.
6. У чому полягає сутність інтерпретації Жаном Боденом ідеї божественної природи політичної влади?

Тема 13. Утопічний соціалізм Томаса Мора та Томазо Кампанелли (2 год.).

1. Томас Мор як фундатор утопічного соціалізму. Критика суспільно-політичного устрою Англії.
2. Суспільно-політичний устрій «Утопії». Принципи утопічного соціалізму.
3. Утопічні ідеї та життєвий шлях Томазо Кампанелли.
4. Суспільно-політичний устрій «Міста Сонця» в інтерпретації Томазо Кампанелли.

Основні поняття і категорії: утопічний соціалізм, централізована держава, приватна власність, державна власність, поділ праці, соціальна несправедливість, релігійна віротерпимість, тоталітарне суспільство.

Утопічний соціалізм Томаса Мора (1477-1535). «Утопія». Утопізм як теорія соціальної гармонії та соціальної справедливості. Євангеліє, твори античних і ранньохристиянських авторів як джерела утопічного соціалізму. Принципи утопічного соціалізму: спільна власність на засоби виробництва, принцип справедливого розподілу матеріальних благ, обов'язковість праці. Приватна власність як основа соціальної несправедливості. Спільнота-група як ключовий виробничий і соціальний осередок. Проблема антагонізму між фізичною і розумовою працею, між селом і містом. Обґрунтування необхідності релігійної віротерпимості. Утопічний соціалізм як спроба гармонійного поєднання особистісних і суспільних інтересів.

«Місто сонця» Томазо Кампанелли (1568-1639) як рефлексія ідей утопічного соціалізму. Структура і політичний устрій Сонячного граду. Ідея спільності дружин, виховання і освіти дітей. Проблема державного контролю за дітонародженням. Спільна праця як основа процвітання держави і громадян. Заняття сільським господарством. Проблема поділу праці.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
8. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
9. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
10. Идеал, утопия и критическая рефлексия / РАН, Институт философии ; отв. ред. В.А. Лекторский. – М. : РОССПЭН, 1996. – 302 с.

11. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
12. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
13. Лозовицький О. Утопічний соціалізм // Політична енциклопедія. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 741.
14. Мор Т., Кампанелла Т. Утопія. Місто Сонця / перекл. з лат. ; вступ. слово Й. Кобова та Ю. Цимбалюка ; передм. Й. Кобова. – К. : Дніпро, 1988. – 207 с.
15. Мортон А. Л. Английская утопия. – М.: Иностранная литература, 1956. – 278 с.
16. Розова Т.В. Утопія та сучасність: [навч. пос.]. – Одеса: Астропринт, 1997. – 132 с.
17. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
18. Утопия и утопическое мышление: антология зарубежн. лит. / пер. с разн. яз. ; сост., общ. ред. и предисл. В.А. Чалико- вой. – М. : Прогресс, 1991. – 405 с.
19. Фогт А. Социальные утопии. – М. : КомКнига, 2010. – 175 с.
20. Чорна Л. В. Роль утопічного «вбрання» для суспільного ідеалу // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – № 13. – С. 86 – 90.
21. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте джерела становлення утопічного соціалізму Томаса Мора і Томазо Кампанелли.
2. У чому полягають принципи утопічного соціалізму Томаса Мора?
3. Наведіть ключові ідеї вчення про соціальну несправедливість в інтерпретації Томаса Мора.
4. З'ясуйте ключові засади вчення про релігійну віротерпимість Томаса Мора.
5. Рокрийте розуміння Томазо Кампанеллою ідеї спільності дружин, виховання і освіти дітей.
6. У чому полягає ідея поділу праці у вченні Томазо Кампанелли?

Тема 14. Вчення про природні права людини і суспільний договір. Політико-правові вчення Гуго Гроція та Бенедикта Спінози (2 год.).

1. Теорія суспільного договору, вчення про державу та форми державного правління Гуго Гроція.
2. Війна як форма політичної активності в інтерпретації Гуго Гроція.

3. Вчення Бенедикта Спінози про суспільний договір, додержавний (природний) і державний стан суспільства.
4. Критика основних форм правління та ідея парламентської монархії Бенедикта Спінози.

Основні поняття і категорії: суспільний договір, природні права, додержавний стан, державний стан, публічні війни, приватні війни, тиранія, монархія, парламентська монархія, свобода, політична свобода.

Трактат «Три книги про право війни і миру» Гуго Гроція (1583-1645) та його роль у політичному вченні. Держава як союз вільних людей, укладений з метою досягнення спільної користі і дотримання права (суспільний договір). Наявність верховної влади як атрибутивна ознака держави. Гарантія приватної власності як мета створення держави. Вчення про форми правління. Критика тиранії, монархії і аристократії. Війна як форма політичної активності. Види воєн.

«Богословсько-політичний трактат» і «Політичний трактат» Бенедикта Спінози (1632-1677). Вчення Б. Спінози про суспільний договір, додержавний (природний) стан і державний стан. Укладення, тлумачення і відміна законів, правосуддя, призначення посадових осіб, проблеми війни і миру як ключові засади верховної державної влади. Критика основних форм правління (монархія, аристократія, демократія). Ідея парламентської монархії. Парламент як представницька влада і влада монарха.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції [Електронний ресурс] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
8. Гуго Гроцій. О праве войны и мира. – Репринт с изд. 1956 г. – М. : Ладомир, 1994.

9. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
10. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
11. Заєць А. Ідея природного права у творчості Гуго Гроція. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12559>.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
14. Климчук Ю. В. Внесок Гуго Гроція у формування права війни // Правова безпека. – 2005. – № 4. – С. 161-163.
15. Ключ А. І. Категорія «природний стан» в історії політичної думки // Політологія Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 5. – С.100-108.
16. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
17. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
18. Моїсєєва Н. І. Ідея національного суверенітету у працях європейських філософів XVII-XVIII століть // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Політичні науки. – 2017. – № 2. – С. 16-19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2017_2_5
19. Остапець Ю. Гроцій, Гуго де Гроот // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С.179.
20. Петренко Д. В. Філософія Бенедикта Спінози в контексті модерних інтерпретацій // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – Випуск 48. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2376/2119>
21. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
22. Спіноза Бенедикт. Теологічно-політичний трактат. – К.: Фоліо, 2018. – 416 с.
23. Спиноза Б. Избранные произведения [Текст]: Пер. с лат. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 608 с.
24. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте особливості розуміння концепту суспільного договору у вченні Гуго Гроція.

2. Як співвідносяться гарантії приватної власності і формування державної влади з вченням Гуго Гроція?
3. Яку роль відіграють війни як форми політичної активності в інтерпретації Гуго Гроція?
4. Рокрийте розуміння Бенедиктом Спінозою додержавного (природного) і державного станів.
5. У чому полягають основні положення критики форм правління (монархія, аристократія, демократія) Бенедикта Спінози?
6. Розкрийте сутність вчення Бенедикта Спінози про парламент як представницьку владу.

Тема 15. Суспільно-політичне вчення Томаса Гоббса та Джона Локка (4 год.).

1. Сутнісні ознаки додержавного стану і детермінанти формування держави у праці «Левіафан» Томаса Гоббса.
2. Укладення суспільного договору і можливість обрання форми правління в інтерпретації Томаса Гоббса.
3. Обґрунтування конституційної монархії та теорії суспільного договору у праці Джона Локка «Два трактати про правління».
4. Ідея поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і союзну Джона Локка та становлення модерного конституціоналізму.

Основні поняття і категорії: суспільний договір, додержавний стан, державний стан, детермінізм, конституційна монархія, парламентська монархія, законодавча влада, виконавча влада, союзна влада.

«Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної і громадянської» Томаса Гоббса (1588–1679) як джерело теорії суспільного договору. Сутнісні ознаки додержавного стану і детермінанти формування держави. Повноваження верховної влади. Укладення суспільного договору і можливість обрання форми правління. Монархія як найбільш прийнятна для Т. Гоббса форма правління. Заперечення ідеї поділу влади.

Конституційна монархія і державний переворот в Англії 1688 р. Теоретичне обґрунтування конституційної монархії у праці Джона Локка (1632-1704) «Два трактати про правління». Теорія суспільного договору в інтерпретації Дж. Локка. Свобода, право на життя і право на власність як природні права людини. Детермінанти появи держави. Вчення про суверенітет. Ідея поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та союзну. Система стримування і противаг різних гілок влади. Вплив ідей Джона Локка на теорію і практику модерного конституціоналізму.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний

- посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
  3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
  4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
  5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
8. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
9. Гусев В. І. Ідея свободи у філософії Д. Локка // Наукові записки. – 2001. – Т. 19. Філософські науки. – С. 34-41.
10. Дзьобань Олександр. Проблеми безпеки у договірній концепції Томаса Гоббса: аксіологічний аспект // Стратегічні пріоритети, 2008. – № 1 (6). – С. 161–167.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
14. Ключ А. І. Категорія «природний стан» в історії політичної думки // Політологія Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 5. – С.100-108.
15. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посібн. Ч. 1. – Миколаїв: ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
16. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
17. Кулачинський М. М. До питання про особливості політичного вчення Томаса Гоббса // Записки історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – Вип. 11. – С. 313-318.
18. Лок Дж. Два трактати про врядування / Дж. Лок. – Київ : Основи, 2001. – 265 с.
19. Локк Дж. Два трактати про правління. Пер. Павла Содомори. – К.,

2020. – 312 с.

20. Моїсеєва Н. І. Ідея національного суверенітету у працях європейських філософів XVII-XVIII століть // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Політичні науки. – 2017. – № 2. С. 16-19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2017_2_5
21. Немченко И. В. Томас Гоббс о причинах и характере английской революции середины 17 в. // Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – Вип. 9. – С. 233-246.
22. Петренко Д. В. Філософія Бенедикта Спінози в контексті модерних інтерпретацій // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – Випуск 48. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2376/2119>
23. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
24. Томас Гоббс. *Бегемот*. Переклад з англійської, упорядкування, передмова, примітки: Лев Білас. – К.: Абрис, 1996. – 336 с.
25. Томас Гоббс. *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної*. Пер. з англ.: Ростислав Димерець, Володимир Єрмоленко, Наталія Іванова, Євген Мірошніченко, Тетяна Олійник. – К.: Дух і Літера, 2000. – 600 с.
26. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
27. Юдін З. М. Злет ідеї суспільного договору (Т. Гоббс і Дж. Локк) та сучасний контрактивізм // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. – № 2. – С.27-31.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Назвіть ознаки додержавного стану в розумінні Томаса Гоббса.
2. Розкрийте детермінанти формування державної влади згідно з вченням Томаса Гоббса.
3. Назвіть ознаки монархії як ідеальної форми правління в інтерпретації Томаса Гоббса.
4. Розкрийте розуміння Джоном Локком феномена суспільного договору.
5. У чому полягає сутність вчення Джона Локка про право на власність як природне право людини?
6. З'ясуйте ключові засади вчення Джона Локка про поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та союзну.

Тема 16. Суспільно-політичні ідеї Шарля-Луї Монтеस्क'є та Жан-Жака Руссо (2 год.).

1. Розуміння феноменів деспотії, монархії, аристократії, демократії у суспільно-політичному вченні Шарля Луї де Монтеस्क'є.

2. Географічний детермінізм і проблема виникнення держави в інтерпретації Шарля Луї де Монтеск'є.
3. Вчення про суспільний договір і народний суверенітет Жан-Жака Руссо.
4. Ідея соціальної справедливості та приватна власність у розумінні Жан-Жака Руссо.

Основні поняття і категорії: *суспільний договір, детермінізм, географічний детермінізм, природна свобода, політична свобода, народний суверенітет, приватна власність, соціальна справедливість.*

«Про дух законів» Шарля Луї де Монтеск'є (1689-1755). Чотири типові форми правління згідно з Монтеск'є (деспотія, монархія, аристократія, демократія). Географічний детермінізм і виникнення держави. Клімат, величина території, рельєф і ґрунти як чинники становлення «духу законів» народу і формування держави. Сутність природної і політичної свободи. Принципи поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову.

Вчення Жан-Жака Руссо (1712-1778) («Про суспільний договір, або Принципи політичного права» (1762), «Про походження та підстави нерівності між людьми» (1754). Атрибутивні ознаки природного стану. Концепція народного суверенітету Ж.-Ж. Руссо: специфіка формування законодавчої і виконавчої влади. Співвідношення форм правління і величини території. Приватна власність і ідея соціальної справедливості.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.

8. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
9. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
10. Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. Переклад з французької та коментарі: О. Хома. – Київ: Port-Royal, 2001. – 349 с.
11. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
12. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
13. Ключ А. І. Категорія «природний стан» в історії політичної думки // Політологія Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 5. – С.100-108.
14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могилы, 2009. – 224 с.
15. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
16. Мироненко О. М. Монтеस्क'є Шарль Луї // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 465.
17. Мироненко О. Руссо Жан-Жак // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С.646.
18. Монтеस्क'є Ш. Л. Про дух законів: хрестоматія. Київ, 2008. URL: <http://pid.atwebpages.com/geopolitika-hrestomatiya-burlakov.html>
19. Остапець І. Сутність і механізми реалізації свободи в соціально-філософській концепції Ж.-Ж. Руссо // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2014. – Випуск 5. – С. 16-24. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/5_2016/4.pdf
20. Руссо Ж-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Ж-Ж. Руссо; пер. с франц. – М.: «КАНОН-пресс», 1998. – 416 с.
21. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с. <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd.htm>
22. Терзі О. С., Заставська Л. Ю. Політико-правові погляди Ш. Монтеस्क'є. Наука, релігія, суспільство. – 2012. – № 4. – URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86871/19-Terzi.pdf?sequence=1>
23. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
24. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте розуміння чотирьох типових форм правління в інтерпретації Шарля Луї де Монтеск'є.
2. У чому полягає сутність концепту географічного детермінізму Шарля Луї де Монтеск'є?
3. З'ясуйте принципи поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову у вченні про державу Шарля Луї де Монтеск'є.
4. Рокрийте розуміння Жан-Жаком Руссо процесу формування законодавчої і виконавчої влади.
5. У чому полягає сутність концепту народного суверенітету Жан-Жака Руссо?
6. З'ясуйте концептуальні положення вчення про приватну власність і соціальну справедливість Жан-Жака Руссо.

Модуль 3. Американська політична думка, німецька просвітницька політико-правова школа та утопічний соціалізм другої половини XVIII – початку XIX ст.

Тема 17. Американська політична думка. Ідейні засади політичних поглядів республіканців Т. Джеферсона, Б. Франкліна, Т. Пейна, Дж. Медісона (2 год.).

1. Війна за незалежність від Великобританії та проголошення Конституції США 1781 р. як рушійна сила становлення американської політичної думки.
2. Томас Пейн та Бенджамін Франклін як ідеологи боротьби за незалежність від метрополії.
3. Природно-правове обґрунтування влади, ідея народного суверенітету, право на свободу слова і віросповідання в інтерпретації Томаса Джеферсона.
4. Обґрунтування представницької форми правління та принципів республіканізму у вченні Джеймса Медісона.

Основні поняття і категорії: метрополія, колонія, конституція, декларація незалежності, народний суверенітет, свобода слова, свобода думки, віротерпимість.

Особливості адміністративно-політичного устрою англійських колоній в Північній Америці. Суперечності й антагонізми у відносинах колоній з Великобританією. Війна за незалежність (1775-1783) як рушійна сила становлення американської політичної думки. Процедура розробки і затвердження американської конституції («Статей конфедерації») 1781 р. Республіканці і федералісти. Ідейні засади політичних поглядів республіканців Т. Джеферсона, Б. Франкліна, Т. Пейна, Дж. Медісона.

Діяльність Томаса Пейна (1737-1809) як ідеолога боротьби проти

Великобританії. Ідеї Т. Пейна про засади конституційного ладу і про війну («Роздуми про первісні держави», «Занепад і крах англійської фінансової системи»). Критика релігійної догматики у праці «Вік розуму». Томас Джефферсон (1743-1826) як автор тексту Декларації незалежності. Ключові положення Декларації – природно-правове обґрунтування влади, ідея народного суверенітету, відхід від релігійного обґрунтування державної влади, право народу на повстання і революцію, обґрунтування свободи особистості і природних прав громадян. Порушення права на власність вільних громадян як основа конфліктів з метрополією. 27 пунктів положення звинувачення англійського короля в прагненні до деспотизму.

Політичні ідеї державного секретаря і президента США Джеймса Медісона (1751–1836). Принципи релігійної свободи і «компромісний проект» Конституції Сполучених Штатів Америки. Співмірність суспільних і індивідуальних інтересів в інтерпретації Дж. Медісона. Принцип свободи слова і свободи друку, принцип верховенства конституції і принцип народного суверенітету. Обґрунтування представницької форми правління та принципів республіканізму.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

1. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
2. Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права / Упор. С.Головатий. – К.: Книги для бізнесу, 2008. – С. 475-507.
3. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія. – Харків: Право, 2018. – 384 с. https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/448/3_Europejska_model_mono_vnutri.pdf
4. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.

5. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
6. Джефферсон, Томас. Великая Америка. Тайная сила власти. – Москва: Алгоритм, 2017. – 256 с.
7. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
8. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
9. Калашніков В. М. Воєнна політика «батьків-засновників» США: теорія і практика // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск. – 2017. – Ч. 2. – 226-230.
10. Качур В. О. Декларація прав Вірджинії 1776 р. та її значення для державно-правового розвитку США // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 2. – С.17-21.
11. Кирилюк Ф. Медісон Джеймс // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С.435.
12. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aaba0?>
13. Ключ А. І. Категорія «природний стан» в історії політичної думки // Політологія Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 5. – С.100-108.
14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
15. Папенко Н., Папенко Є. Суспільство та держава в творах Томаса Пейна // Європейські історичні студії. – 2018. – № 10. – С. 187-200. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/586217.pdf>
16. Пейн Т. Права людини / Т. Пейн. – Львів: Літопис, 2000. – 283 с.
17. Соболевський Я. А. Філософські погляди Томаса Джефферсона на свободу віросповідання та основу моралі // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2018. С. 136-138. http://apfs.nuoua.od.ua/archive/22_2018/37.pdf
18. Федорів У. Американські концепції парламентаризму // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. – 2015. – Вип. 9. – С. 94-102.
19. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте розуміння засад конституційного ладу у вченні Томаса Пейна.

2. У чому полягає сутність вчення про народний сувереніт, право народу на повстання і революцію Томаса Джефферсона?
3. З'ясуйте ключові засади вчення Томаса Джефферсона про порушення права на власність вільних громадян як основу конфліктів з метрополією.
4. Рокрийте розуміння принципів релігійної свободи Джеймса Медісона та їх значення у розбудові держави.
5. У якому відношенні перебувають суспільні й індивідуальні інтереси згідно з вченням Джеймса Медісона?
6. З'ясуйте концептуальні положення вчення про представницьку форму правління та принципи республіканізму Джеймса Медісона.

Тема 18. Американська політична думка. Політичні погляди федералістів Дж. Вашингтона, Дж. Адамса, О. Гамільтона (2 год.).

1. Сутнісні засади та особливості політичних ідей ідеологів американського федералізму.
2. Ідея народного суверенітету, каденційності президентської влади Джорджа Вашингтона.
3. Вчення про бікамералізм та систему противаг-стримувань в організації державної влади Джона Адамса.
4. Вчення про поділ гілок влади та бікамералізм як механізм нівеляції сваволі посадових осіб в інтерпретації Олександра Гамільтона.

Основні поняття і категорії: метрополія, колонія, елітаризм, федералізм, бікамералізм, конгрес, континентальний конгрес, сенат, майновий ценз.

Ідейні засади політичних поглядів федералістів Дж. Вашингтона, Дж. Адамса, О. Гамільтона. Елітаризм концепції федералістів. Джордж Вашингтон (1732-1799) і його роль у становленні США. Обґрунтування каденційності президентської влади. Робота Дж. Вашингтона у Законодавчих зборах Вірджинії. Джордж Вашингтон як автор Конституції США. Введення практики послань Конгресу. Обґрунтування переваги виконавчої влади над законодавчою. Другий президент США Джон Адамс (1735-1826) та його роль у становленні держави. Обґрунтування ідеї «стримувань і противаг». Континентальні конгреси. Ідея бікамералізму. 11 поправка до Конституції США.

Гамільтон Олександр (1757-1804) як духовний натхненник Конституції США. Принципи поділу гілок влади Шарля Луї де Монтеск'є в інтерпретації О. Гамільтона. Ідея запобігання сваволі державних посадових осіб. Концепт впровадження другої палати конгресу (сенату) як запобіжника сваволі посадових осіб. Майновий ценз і його роль в організації політичної влади. Функції президента як керівника виконавчої влади. Особливості функціонування Верховного суду у США.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Американський президенціалізм: інститут глави держави в США у персоналіях від зародження до сьогодення. Біографічна енциклопедія / О. В. Бабкіна, С. М. Дерев'яноко, М. П. Требін та ін.; за наук. ред. Н. М. Хоми. – Львів: Новий Світ-2000, 2018. – 369 с. https://www.researchgate.net/profile/Nataliya-Khoma-2/publication/329164796_Amerikanskij_prezidencializm_institut_glavi_derzavi.pdf
7. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
8. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія. – Харків: Право, 2018. – 384 с. https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/448/3_Europejska_model_mono_vnutri.pdf
9. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
10. Джефферсон Т. Автобіографія. Заметки о штате Вірджинія. – Л.: Наука, 1990. – 314 с.
11. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
12. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
13. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
14. Калашніков В. М. Воєнна політика «батьків-засновників» США: теорія і практика // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск. – 2017. – Ч. 2. – 226-230.
15. Кармазіна М. Вашингтон Джордж // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 86.
16. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби :

- навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
17. Ключ А. І. Категорія «природний стан» в історії політичної думки // Політологія Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 5. – С.100-108.
  18. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
  19. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. – К.КМ Академія, 2004. – 127 с.
  20. Федорів У. Американські концепції парламентаризму // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. – 2015. – Вип. 9. – С. 94-102.
  21. Филимонова М. А. Александр Гамильтон и создание конституции США. – М.: Lennex Corp-Подготовка макета: Издательство Нобель Пресс, 2013. – 262 с. <https://www.bookvoed.ru/files/3515/11/28/85.pdf>
  22. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте зміст ідеї каденційності президентської влади Джорджа Вашингтона.
2. Яку роль відіграє ідея впровадження послань Конгресу у розбудові демократичних інституцій у США?
3. Розкрийте принципи механізмів «стримувань і противаг» в організації влади Джона Адамса.
4. Яку роль відіграв Олександр Гамільтон у процесі вироблення магістральних позицій Конституції США?
5. Як Ви розумієте концепт впровадження другої палати конгресу (сенату) Олександра Гамільтона як запобіжника сваволі посадових осіб?
6. Як Ви ставитесь до ідеї необхідності впровадження майнового цензу у процесі організації владних інституцій Олександра Гамільтона?

**Тема 19. Німецька політико-правова школа.
Політичне вчення Іммануїла Канта (2 год.).**

1. Німецький абсолютизм та особливості німецької суспільно-політичної думки XVIII – початку XIX ст.
2. Розуміння суспільно-історичного прогресу як поступальної форми розвитку соціуму у вченнях німецьких просвітників.
3. Вчення про суспільний (первісний) договір, мету існування держави та класифікацію форм правління І. Канта.
4. Категоричний імператив І. Канта та ідея «вічного миру» та конфедерації європейських держав.

Основні поняття і категорії: абсолютизм, німецький абсолютизм, політична роздрібненість, категоричний імператив, «вічний мир».

Німецький абсолютизм та особливості суспільно-політичного устрою германських держав XVIII – початку XIX ст. Політична роздрібненість Німеччини. Становлення німецької політико-правової школи і філософія І. Канта, Й. Фіхте, Г. Гегеля. Розуміння суспільно-історичного прогресу як поступальної форми розвитку соціуму. Вплив ідей французького Просвітництва та подій Великої французької буржуазної революції на становлення політичних ідей німецької школи природного права. Феномен якобінської диктатури та дискредитація ідей природного права.

Праці «До вічного миру» та «Метафізичні начала вчення про право» як основа вчення про державу і політичну владу Іммануїла Канта (1724-1804). Вчення І. Канта про суспільний (первісний) договір та мету існування держави. Категоричний імператив І. Канта і основи політичної діяльності. Класифікація форм правління, поділ держав на автократичні (абсолютна монархія), аристократичні та демократичні. Пруссія за часів правління Фрідріха II Великого як зразок «ідеальної держави». Взаємозалежність збереження приватної власності і суспільного добробуту в державі. Вчення І. Канта про війни, «вічний мир» і конфедерацію держав.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Гаєр Манфред. Світ Канта. Пер. з німецької Лесі Харченко. – Київ: «Юніверс», 2007. – 336 с.
8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
9. Гулыга А. В. Кант – теоретик мира // А. В. Гулыга "К вечному миру" И. Канта. – М.: Московский рабочий, 1989. – 120 с.

10. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Кант Іммануїл. Критика практичного розуму. Переклад з німецької: Ігор Бурковський. – Київ: Юніверс, 2004. – 240 с.
14. Кант І. К вичному миру / Иммануил Кант. Сочинение: в 6-ти т. / под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др. – М.: Мысль, 1966. – Т. 6. – 743 с.
15. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
16. Киселиця С. В. Категоричний імператив у вимірах життєвої мудрості // Вісник Черкаського університету. – 2015. – № 11 (344). – С. 70-77.
17. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
18. Остапенко О. І., Ряшко В. І. Кант: війна і мир. Важкий шлях до вічного миру / О. І. Остапенко, В. І. Ряшко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки. – 2015. – № 813. – С. 209-214. – http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_33
19. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Який вплив мало встановлення яacobінської диктатури та дискредитація ідей природного права на формування німецької політико-правової школи XVIII – початку XIX ст.?
2. У чому полягає основний зміст ідеї суспільно-історичного прогресу як поступальної форми розвитку соціуму?
3. Розкрийте особливості вчення Іммануїла Канта про суспільний (первісний) договір та мету існування держави.
4. Яку роль відіграє у сучасному політичному житті категоричний імператив Іммануїла Канта?
5. Розкрийте зміст вчення Іммануїла Канта про поділ держав на автократичні (абсолютна монархія), аристократичні та демократичні.
6. Яку роль у становленні ЄС відіграли ідеї Іммануїла Канта про «вічний мир» і конфедерацію держав.

Тема 20. Політичне вчення Йогана Фіхте та Георга Гегеля (2 год.).

1. Вчення про свободу совісті, свободу думки, суспільний договір та механізми становлення держави Йогана Фіхте.
2. Спроби звеличення німецької нації та обґрунтування її домінування у працях Йогана Фіхте.
3. Держава і право як втілення Абсолютного Духу в інтерпретації Георга Гегеля.
4. Ідея народного суверенітету та суверенітету спадкового правителя Георга Гегеля. Вчення про «історичні» і «неісторичні» народи.

Основні поняття і категорії: абсолютизм, німецький абсолютизм, німецька нація, Абсолютний Дух, історичний процес, прогрес, суспільний прогрес, «історичні народи», «неісторичні народи»..

Політично-правові ідеї Йогана Готліба Фіхте (1762–1814). Інтерпретації Й. Фіхте феноменів свободи совісті, свободи думки, суспільного договору та процедури становлення держави. Вчення про необхідний (правомірний) примус. Сприйняття ідей Французької буржуазної революції. Ідеї мислителя про становище жінок у суспільстві. Спроби звеличення німецької нації та обґрунтування її домінування.

Політичні ідеї Георга Гегеля (1770–1831). Критика ідей школи природного права. Інтерпретація Г. Гегелем феноменів держави, права як форм втілення Абсолютного духу. Розуміння мислителем феноменів соціальної нерівності і війни. Діалектична єдність соціально-економічної та політичної сфер, громадянського суспільства і держави. Інтерпретація ідеї народного суверенітету і суверенітету спадкового конституційного монарха у політичному вченні Г. Гегеля. Вчення про «історичні» і «неісторичні» народи. Специфіка організації законодавчої, виконавчої влади та влади правителя. Міждержавні відносини і міждержавне право.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. :

- Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Гегель Г. Основи філософії права. – Київ: Юніверс, 2000. – 336 с.
  8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
  9. Вейль Э. Гегель и государство / Э. Вейль. – СПб. : "Русский Мирь", "Владимир Даль", 2009. – 283 с.
  10. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: ПАІС, 1997. – 273 с.
  11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
  12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
  13. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aaba0?>
  14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
  15. Ковтун Н. Воля як основа соціальної активності в інтерпретації Г. Гегеля // Українська полоністика. – 2013. – Випуск 10. – С. 113 – 122. http://library.zu.edu.ua/doc/polonistyka/10/Up_2013_10_16.pdf
  16. Мироненко О. Фіхте Йоганн Готліб // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 749.
  17. Павлова Т. С. Сфера права як сфера свободи у філософії Гегеля // "Гілея: науковий вісник": Зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 39. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010.../F16_doc.pdf.
  18. Павлова Т. С. Питання волі та інтелекту щодо реалізації права у філософії Гегеля // Грані. – 2010. – Вересень-жовтень. – № 5 (73). – С. 73 – 77.
  19. Ряшко В. І., Остапенко О. І. Проблеми війни і миру у філософії Канта, Гегеля, Фіхте // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. – 2016. – № 855. – С. 474-480. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_75
  20. Терещенко Ю. Д. Політична онтологія Г. В. Гегеля: проект та джерела // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – Випуск 57. – 2017. – С. 20-29.
  21. Фіхте Йоганн Готліб. Абсолютне обґрунтування права в дійсності / Переклав з нім. Володимир Абашик // Практична філософія та правовий порядок. Збірка наукових статей. — Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2000. – С. 331 – 334.
  22. Фіхте Йоганн Готліб. Про гідність людини / Переклав з німецької

Володимир Абашнік // Проблема раціональності наприкінці ХХ століття. Матеріали V Харківських міжнародних Сковородинівських читань (29-30 вересня 1998 р.) — Харків: Університет внутрішніх справ, 1998. – С. 361–363.

23. Шульженко Ф.П., Андрусяк Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Поясніть розуміння Йогана Фіхте феноменів свободи совісті, свободи думки, суспільного договору та процедури становлення держави.
2. У чому полягає правомірність (необхідність) примусу у процесі здійснення влади згідно з Йоганом Фіхте?
3. Поясніть наслідки спроб Йогана Фіхте щодо звеличення німецької нації та обґрунтування необхідності її домінування.
4. У чому полягає сутність розуміння Георгом Гегелем феноменів соціальної нерівності і війни?
5. Розкрийте особливості тлумачення Георгом Гегелем феноменів громадянського суспільства і держави.
6. Поясніть зміст ідеї народного суверенітету і суверенітету спадкового конституційного монарха у політичному вченні Георга Гегеля.

**Тема 21. Утопічний соціалізм Клода Сен-Сімона,
Шарля Фур'є та Роберта Оуена (2 год.).**

1. Вплив на становлення утопічного соціалізму Нового часу політичних ідей Платона, Томаса Мора і Томазо Кампанелли.
2. Вчення про «продуктивні» і «непродуктивні» класи та суспільний прогрес Клода Сен-Сімона.
3. Розуміння співвідношення бідності і суспільного прогресу у творах Шарля Фур'є. Вчення про виробничо-споживчі товариства та об'єднання працівників.
4. Критично-утопічний соціалізм Роберта Оуена. Критика революційного способу суспільних трансформацій.

Основні поняття і категорії: утопічний соціалізм, приватна власність, клас, класове суспільство, суспільний прогрес, приватна власність, революція.

Утопічний соціалізм та ідея про справедливе суспільство та про соціальну рівність у політичних вченнях Платона, Томаса Мора і Томазо Кампанелли. Критично-утопічний соціалізм Клода-Анрі Сен-Сімона, Шарля Фур'є та Роберта Оуена.

Вчення Клода-Анрі де Рувруа Сен-Сімона (1760-1825) та концепт критично-утопічного соціалізму. Ідеї поділу суспільства на «непродуктивні класи» (феодала, юристи, рантьє) і «промислові класи» (промисловці,

торговці, банкіри, селяни, ремісники, робітники, вчені, митці) у працях «Листи женецького мешканця до сучасників», «Про індустріальну систему», «Про реорганізацію європейського суспільства» та ін. «Золотий вік» як досконалий стан суспільства. Стадії наближення до нього (теологічна, метафізична, позитивна). Роль прогресу в знаннях, сфері науки і техніки у процесі суспільного розвитку. Еволюціонізм у вченні К. Сен-Сімона.

Критика капіталістичного суспільства у працях «Трактат про асоціацію», «Новий господарський соціетарний світ» Франсуа Марі Шарля Фур'є (1772-1837). Зростання бідності працівників як прямий наслідок пришвидшеного розвитку промисловості. Проект фаланги як виробничо-споживчого товариства, об'єднання власників, працівників, робітників, селян, представників вільних професій. Особиста свобода громадянина як необхідна умова існування фаланги. Фаланги як самостійні, автономні утворення. Принципи організації фаланг. Реформи у соціальних трансформаціях.

Роль Роберта Оуена (1771-1858) як одного з фундаторів утопічного соціалізму. Характер людини як висхідний чинник суспільного розвитку. Майнова поляризація в суспільстві, безробіття, злиденність робітників, експлуатація, важкі умови праці як фактори негативних особистісних рис людини. Приватна власність як основа соціальної несправедливості. Концепт трудової комуни як осередок нового справедливого суспільства. Якісно нова, заснована на засадах раціоналізму й гуманізму, система виховання і навчання молодого покоління. Фундація комуністичних колоній в США і Англії та діяльність Р. Оуена. Критично-утопічний соціалізм та сприятливі умови роботи і відпочинку на ткацькій фабриці у м. Ленарк. Критика революційного способу суспільних трансформацій.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Алексєєв В. Теоретичні і практичні розробки Роберта Оуена як приклад державно-управлінської діяльності // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 3. – С. 3-16. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_3_3.
7. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. :

- Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
  9. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
  10. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
  11. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aaba0?>
  12. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
  13. Лозовицький О. Оуен Роберт // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 528.
  14. Мироненко О. Сен-Сімон Клод Анрі де Рувруа // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 660.
  15. Мустафін О. Р. Справжня історія пізнього Нового часу. – Харків : Фоліо, 2017. – 428, [1] с.
  16. Розова Т.В. Утопія та сучасність: [навч. пос.]. – Одеса: Астропринт, 1997. – 132 с.
  17. Сазонець, І. Л. і Вівсяник, О. М. Наукова спадщина Анрі де Сен-Сімона на етапі становлення інституалізму як методологічного інструменту науки про державне управління // Стратегія і тактика державного управління. – 2019. – № (3-4). – С 14-25. <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/18319>
  18. Фогт А. Социальные утопии. – М. : КомКнига, 2010. – 175 с.
  19. Фурье Шарль. Избранные произведения в 3 т. – Т. 1-2.- М.: Соцэкгиз, 1938-1939. – 313 с.+469 с.
  20. Чорна Л. В. Роль утопічного «вбрання» для суспільного ідеалу // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – № 13. – С. 86 – 90.
  21. Щербенко Е. Фур'є Шарль // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 757.
  22. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Який вплив мали ідеї Платона, Томаса Мора і Томазо Кампанелли на становлення критично-утопічного соціалізму початку ХІХ ст.?

2. У чому полягає сутність ідеї поділу суспільства на «непродуктивні класи» і «промислові класи» Клода-Анрі де Рувруа Сен-Сімона?
3. Поясніть ідеї Марі Шарля Фур'є про зростання бідності працівників як прямий наслідок пришвидшеного розвитку промисловості.
4. У чому полягають сутнісні ознаки фаланг як виробничо-споживчих товариств і самостійних автономних утворень згідно з вченням Марі Шарля Фур'є?
5. Розкрийте зміст вчення Роберта Оуена про приватну власність як основу соціальної несправедливості.
6. Поясніть ключові положення вчення про трудову комуну Роберта Оуена як осередок нового справедливого суспільства.

***Модуль 4. Політичні вчення XIX – початку XX ст.
Марксизм, лібералізм, консерватизм та елітизм.***

**Тема 22. Консерватизм як політична ідеологія і практика.
Едмунд Берк як засновник консерватизму (2 год.).**

1. Становлення консерватизму як світоглядної позиції, ідеології і політичної практики.
2. Періодизація та типологія консерватизму.
3. Права людини, цінності, суспільні традиції і суспільні реформи в інтерпретації Едмунда Берка.
4. Рефлексія принципів дотримання суспільної гармонії і рівноваги у соціумі у політичному вченні Едмунда Берка.

Основні поняття і категорії: традиція, суспільні цінності, традиціоналізм, консерватизм, реформістський консерватизм, лібертаризм, неоконсерватизм.

Становлення консерватизму як світоглядної позиції, ідеології і політичної практики. Зasadничі принципи консервативної ідеології. Роль Франсуа Шатобріана (1768-1848) і журналу «Консерватор» у становленні консерватизму. Е. Берк, Ж. де Местр, Луї де Бональд, К. Меттерніх, Дж. Адамс, А. Гамільтон як фундатори консерватизму. Реалізація ідей консерватизму у політичній практиці Отто фон Бісмарка (1815-1898) і Бенджаміна Дізраелі (1804-1881). Періодизація розвитку консерватизму. Традиціоналізм, реформістський консерватизм, лібертаризм, неоконсерватизм у типології консерватизму.

«Міркування про революцію у Франції» (1790) Едмунда Берка (1729-1797) та його роль у становленні політичної ідеології і політичної практики консерватизму. Розуміння Е. Берком прав людини, цінностей, суспільних традицій, суспільства, змін і суспільних реформ. Принципи дотримання суспільної гармонії і рівноваги у соціумі. Скептицизм і нігілізм мислителя щодо можливості рефлексії політико-історичного процесу.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Берк Э. Размышления о революции во Франции / Э. Берк. – М.: Рудомино, 1993. – 144 с.
8. Бьюкенен П. Дж. Правые и не-правые: Как неоконсерваторы заставили нас забыть о рейгановской революции и повлияли на Буша. – М.: АСТ: АСТ Москва: Транзиткнига, 2006. – 348 с.
9. Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; [пер. з англ. М. Климчука]. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 448 с.
10. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
11. Дегтярева М. Традиция: модель или перспектива? Жозеф де Местр и Едмунд Берк // Полис. – 2003. – № 5. – С.89 – 97.
12. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
13. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
14. Керк Р. Основи і принципи консерватизму // Консерватизм. Антологія. – К. – 2001. – С.76 – 88.
15. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
16. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
17. Ковтун Ю.В. Класичний і неklasичний традиціоналізм: практика інтерпретації // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – № 48. – С. 3 – 9.
18. Консерватизм : Антологія 2 – ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий.– К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – 788с.
19. Макаров А. И., Пигалев А. И. Традиционализм // История философии:

- Энциклопедия. – Мн.: Книжный Дом, 2002. – С. 1099 – 1102.
20. Мустафін О. Р. Справжня історія пізнього Нового часу. – Харків : Фоліо, 2017. – 428, [1] с.
  21. Слободян В. Я. Консерватизм як ідеологія державотворення: етапи становлення // Держ. упр. та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. – Вип. 3(26). – С. 62–71.
  22. Слободян В. Я. Світоглядно-ідейна матриця американського консерватизму // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2018. – № 1(61). – С. 19–24.
  23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Яку роль відіграло видання журналу «Консерватор» Франсуа Шатобріана у процесі вироблення ключових ідей консерватизму?
2. Поясніть вплив концепту традиціоналізму на становлення консерватизму.
3. Як Ви розумієте зміст поняття «реформістський консерватизм»?
4. Який вплив мала революція у Франції на становлення ідей Едмунда Берка?
5. У чому полягає зміст вчення Едмунда Берка про дотримання суспільної гармонії і рівноваги у соціумі?
6. Як можна пояснити скептицизм і нігілізм Едмунда Берка щодо можливості рефлексії політико-історичного процесу?

**Тема 23. Консерватизм Жозефа де Местра,
Луї де Бональда і Франсуа Шатобріана (2 год.).**

1. Традиція як константа для розвитку суспільства і держави у вченні Жозефа-Марі де Местра. Права і обов'язки підданих і монарха.
2. Республіка і республіканська форма правління в інтерпретації Жозефа-Марі де Местра. Сутність та детермінанти революції.
3. Релігія і держава як константи існування держави у вченні Луї де Бональда. Детермінанти становлення держави. Типологія держав.
4. Природа соціальних змін, критика революцій, свобода і необхідність у структурі політичної діяльності в інтерпретації Франсуа Шатобріана.

Основні поняття і категорії: традиція, революція, консерватор, традиціоналізм, консерватизм, реформістський консерватизм, лібертаризм, неоконсерватизм.

Суспільно-політична діяльність і політичне вчення Жозефа-Марі де Местра (1754-1821). Трансформація поглядів мислителя: від лібералізму до консерватизму. Розуміння революції, визначення її детермінант. Конституція

та її роль у розвитку держави. Республіка і республіканська форма правління в інтерпретації Жозефа-Марі де Местра. Традиція як константа для розвитку суспільства і держави. Співвідношення суверенітету і державної влади. Права і обов'язки підданих і монарха.

Вчення Луї де Бональда (1754-1840) та його роль у становленні європейського консерватизму. Феномен релігії як сакральна основа організації соціальних інституцій. Держава і релігія як фактори обмеження людських бажань і пристрастей. Критика вчення Ж.-Ж. Руссо про співвідношення законів і загальної волі. Детермінанти становлення держави. Типологія держав. Сеньйоральний тип німецької монархії як втілення ідеальної держави. Критика республік і демократій як необлаштованих державних утворень.

Франсуа Шатобріан (1768–1848) як фундатор консерватизму. Журнал «Консерватор. Свобода і необхідність у структурі політичної діяльності. Інтерпретація мислителем природи соціальних змін, критика революційного способу соціальних перетворень.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Бональд Луї Гарбіель // Енциклопедія політичної думки. https://slovnyk.me/dict/politics_encyclopedia
8. Бьюкенен П. Дж. Правые и не-правые: Как неоконсерваторы заставили нас забыть о рейгановской революции и повлияли на Буша. – М.: АСТ Москва: Транзиткнига, 2006. – 348 с.
9. Винайдення традиції / За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; [пер. з англ. М. Климчука]. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 448 с.
10. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
11. Дегтярева М. Традиция: модель или перспектива? Жозеф де Местр и Едмунд Берк // Полис. – 2003. – № 5. – С.89 – 97.

12. Де Местр Жозеф Провидіння і революція / Жозеф де Местр / Пер. з фр. Лілії Бадешко // Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Видавництво "Смолоскип", 1998. – С. 153-155.
13. Де Местр Ж. О порождении политических конституций / Ж. де Местр // Полис ("Политические исследования"). – 1997. – № 2. – С. 141 – 147.
14. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
15. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
16. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aaba0?>
17. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
18. Ковтун Ю.В. Класичний і неklasичний традиціоналізм: практика інтерпретації // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – № 48. – С. 3 – 9.
19. Консерватизм : Антологія 2 – ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – 788с.
20. Макаров А. И., Пигалев А. И. Традиционализм // История философии: Энциклопедия. – Мн.: Книжный Дом, 2002. – С. 1099 – 1102.
21. Слободян В. Я. Консерватизм як ідеологія державотворення: етапи становлення // Держ. упр. та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. – Вип. 3(26). – С. 62–71.
22. Шатобріан, Франсуа Рене де // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль : Навчальна книга, 2006. – Т. 2. – С. 762.
23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Поясніть розуміння Жозефом де Местром традиції як константи для розвитку суспільства і держави.
2. Розкрийте зміст вчення Жозефа де Местра про права і обов'язки підданих і монарха.
3. Як Ви розумієте ідею зміст Луї де Бональда про релігію як сакральну основу організації соціальних інституцій?
4. Розкрийте зміст вчення Луї де Бональда про сеньйоральний тип німецької монархії як втілення ідеальної держави.
5. У чому полягає зміст вчення Франсуа Шатобріана про свободу і необхідність у структурі політичної діяльності?
6. Розкрийте зміст критики Франсуа Шатобріана природи соціальних змін та революційного способу соціальних перетворень.

Тема 24. Лібералізм як політична ідеологія і практика. Політичне вчення Бенжаміна Ребека (2 год.).

1. Природа та цінності «класичного лібералізму». Становлення неолібералізму, його ключові принципи.
2. Роль ліберальної ідеології у становленні парламентаризму. Концепт правової держави, свободи слова, свободи друку і свободи віросповідання.
3. Вчення про особисту і політичну свободу Бенжаміна де Ребека.
4. Принципи поділу влади як основа врівноваження гілок політичної влади в інтерпретації Бенжаміна де Ребека.

***Основні поняття і категорії:** свобода, свобода слова, свобода друку, свобода віросповідання, приватна власність, лібералізм, неолібералізм.*

Становлення лібералізму як політичної ідеології і політичної практики існування вільної людини. Атрибутивні ознаки лібералізму, поняття «лібералізм». Обґрунтування прав і свобод людини у вченні представників «класичного лібералізму»: Дж. Локка, Ш.-Л. де Монтеск'є, І. Канта, А. Сміта, В. Гумбольта, А. Токвіля та ін. Природа та цінності «класичного лібералізму». Причини та наслідки кризи лібералізму. Становлення неолібералізму, його ключові принципи.

Вчення Дж. Локка про приватну власність і вільне підприємництво. Функції держави як міра її владних повноважень. Роль ліберальної ідеології у становленні парламентаризму. Концепт правової держави як основа ліберального способу організації влади. Поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Природні права людини, їх реалізація, збереження і захист як мета створення держави.

Свобода слова, свобода друку, свобода віросповідання та зібрань як основа ліберальної політичної ідеології. Відміна надмірної регламентації та контролю з боку державної влади. Свобода приватної власності та економічної активності громадян. Ліберальна держава і простір для підприємницької ініціативи. Громадянське суспільство і держава. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р., Конституція 1791 р., американська Декларація про незалежність 1776 р., Конституція 1787 р. та принципи класичного лібералізму.

Значення вчення Бенжаміна Анрі Константа де Ребека (1767-1830) у становленні лібералізму. Розмежування політичної і особистої свободи. Співвідношення політичних прав і особистої свободи в античній і сучасній демократії. Особиста свобода громадянина та її гарантії. Принципи поділу і рівновага гілок влади. Вибори до законодавчих органів влади у структурі реалізації політичної свободи громадянина.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки : навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Антологія. Лібералізм / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2002. – 1126 с.
8. Боуз Д. Либертирианство: история, принципы, политика / Д. Боуз; [пер. с англ. А. В. Куряева]. – М.: Социум, 2014. – 408 с.
9. Головченко В. Констан Анрі Бенжамен де Ребек // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – с.354
10. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
11. Даль Р. Демократія та її критики. – Харків: Каравела, 2002. – 440 с.
12. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
13. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
14. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
15. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
16. Констан де Ребек // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. – Т. 3 : К - М. – С. 269.
17. Куц Г. Лібералізм класичний і сучасний: спільне та відмінне. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. 2010. Вип. 5 (49), вересень–жовтень. С. 120–130. <https://bit.ly/3leZ89R>
18. Панкевич О. З. Лібералізм і комунітаризм: до питання про дві парадигми сучасної політико-правової філософії. Право і громадянське суспільство. 2013. № 3 (4). С. 122–134.

<http://bit.ly/2PVQZLX>.

19. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Поясніть значення концепту правової держави як основи ліберального способу організації влади.
2. Розкрийте роль ідеї про поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову у процесі становлення лібералізму.
3. Наведіть ключові принципи ліберальної політичної ідеології.
4. Розкрийте зміст вчення Бенжаміна Анрі Константа де Ребека про розмежування політичної і особистої свободи.
5. У чому полягає зміст вчення Бенжаміна Анрі Константа де Ребека про співвідношення політичних прав і особистої свободи в античній і сучасній демократії?
6. Розкрийте зміст принципів поділу і рівноваги гілок влади в інтерпретації Бенжаміна Анрі Константа де Ребека.

Тема 25. Лібералізм Алексіса де Токвіля та утилітаризм Ієремії Бентама (2 год.).

1. Принцип рівності і відсутність станового поділу як основа демократії у політичному вченні Алексіса де Токвіля. Представницька форма державного устрою.
2. Принципи свободи друку, свободи совісті, незалежності судів у структурі ліберальної концепції Алексіса де Токвіля.
3. Прагматизм та тверезий розрахунок як основа утилітаризму Ієремії Бентама.
4. Співвідношення реального права і державного права в інтерпретації Ієремії Бентама.

Основні поняття і категорії: свобода слова, свобода друку, свобода віросповідання, приватна власність, лібералізм, утилітаризм, неолібералізм.

Роль праці «Про демократію в Америці» Алексіса де Токвіля (1805-1859) у становленні ідеології лібералізму. Принцип рівності і відсутність станового поділу як основа демократії. Співвідношення принципів рівності і свободи. Представницька форма державного устрою, поділ державної влади, місцеве самоврядування, принципи свободи друку, свободи совісті, незалежності судів, існування судів присяжних у структурі ліберальної організації влади.

Англійський мислитель Ієремія Бентам (1748-1832) як засновник лібералізму. Значення праць «Фрагменти про владу», «Принципи законодавства» І. Бентама у виробленні ідеології лібералізму. Принципи

утилітаризму. Прагматизм та тверезий розрахунок як основа особистої вигоди, задоволення бажань та уникнення страждань приватного власника. Інтерес і безпека особи як мотиваційних чинник наукової зацікавленості дослідника. Співвідношення реального права і державного права. Користь та досягнення щастя найбільшій кількості людей як мета існування держави та мета правової діяльності.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Антологія. Лібералізм / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2002. – 1126 с.
8. Боуз Д. Либертирианство: история, принципы, политика / Д. Боуз; [пер. с англ. А. В. Куряева]. – М.: Социум, 2014. – 408 с.
9. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
10. Даль Р. Демократія та її критики. – Харків: Каравела, 2002. – 440 с.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aaba0?>
14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
15. Кормич А. І. Сучасне звучання правової доктрини Ієремії Бентама // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – Випуск 22. – С. 20-24.
16. Куц Г. Лібералізм класичний і сучасний: спільне та відмінне. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. 2010. Вип. 5 (49), вересень–жовтень. С. 120–130. <https://bit.ly/3leZ89R>

17. Мироненко О. Токвіль Алексіс Шарль Генріх Моріс Клерель // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 714.
18. Панкевич О. З. Лібералізм і комунітаризм: до питання про дві парадигми сучасної політико-правової філософії. Право і громадянське суспільство. 2013. № 3 (4). С. 122–134. <http://bit.ly/2PVQZLX>.
19. Тихолаз А. Г. Утилітаризм Джеремі Бентама та витоки англійського правового позитивізму // Наукові записки. – 2001. – Т. 19. Спеціальний випуск. – С. 99 – 106. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10673/Tykholaz_Utilyitaryzm_Dzheremi_Bentama%20.pdf
20. Токвіль, А. де. Про демократію в Америці / З фр. пер. Г. Філіпчук, М. Москаленко. – К.: Всесвіт, 1999. – 590 с.
21. Токвіль, А. де. Давній порядок і Революція / З фр. пер. Г. Філіпчук. – К.: Юніверс, 2000. – 224 с.
22. Чабанна М. Бентам (Bentham) Ієремія // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 55.
23. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Поясніть зміст вчення Алексіса де Токвіля про принцип рівності і відсутність станового поділу як основу демократії.
2. Розкрийте роль представницької форми державного устрою у структурі ліберальної організації влади в інтерпретації Алексіса де Токвіля.
3. Яке значення мають органи місцевого самоврядування у структурі ліберальної організації влади згідно з вченням Алексіса де Токвіля?
4. Розкрийте сутність утилітаристського вчення Ієремії Бентама.
5. У чому полягає зміст вчення Ієремії Бентама про співвідношення реального права і державного права?
6. Розкрийте зміст вчення Ієремії Бентама про мету існування держави та правової діяльності.

Тема 26. Марксизм як політична ідеологія і практика. Діалектичний матеріалізм Карла Маркса та Фрідріха Енгельса (2 год.).

1. Джерела та передумови становлення марксизму.
2. Діалектичний матеріалізм Карла Маркса та Фрідріха Енгельса. Матеріалістичне розуміння історії. Вчення про суспільні формації.
3. Базис і надбудова, приватна власність і феномен соціального відчуження в інтерпретації Карла Маркса.

4. Марксистське вчення про класові боротьбу і світову революцію. Диктатура пролетаріату.

Основні поняття і категорії: діалектичний матеріалізм, історичний матеріалізм, формація, базис, надбудова, класова боротьба, пролетаріат, диктатура пролетаріату, світова революція.

Становлення марксизму як політичної ідеології та політичної практики. Праці Карла Маркса (1818-1883) «Філософсько-економічні рукописи 1844», «До критики політичної економіки» (1859), «Капітал» (1867, Т. 1). Праці «Німецька ідеологія», «Діалектика природи». Фрідріх Енгельс (1820-1895) як фундатор чартистського руху. Філософія німецького Просвітництва, політична економія та філософія соціалістів-утопістів як джерело становлення філософії марксизму. Принципи і закони діалектики Г.Гегеля та діалектичний матеріалізм. Вчення про суспільні формації. Залежність свідомості людини від особливостей суспільного буття і способу матеріального виробництва. «Суспільна свідомість», «суспільне буття», «суспільно-економічна формація», «спосіб виробництва», «продуктивні сили», «виробничі відносини», «базис» і «надбудова» як ключові категорії і поняття марксизму. Вчення про класові боротьбу і світову революцію. Диктатура пролетаріату. Приватна власність і феномен соціального відчуження.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
8. Грищенко А. А. Через відчуження до свободи (до 135-річчя виходу в світ 1-го тому «Капіталу» К. Маркса) // Економіка прогнозування. – 2005. – № 1. – С. 5–19.
9. Даль Р. Демократія та її критики. – Харків: Каравела, 2002. – 440 с.

10. Єрмоленко В. А. Теорія К. Маркса та Ф. Енгельса як теоретичне джерело тоталітаризму комуністичного зразка // Гуманітарний вісник. Серія: Філософські науки. – 2011. – Число 17. – С. 38-45.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могилы, 2009. – 224 с.
15. Карл Маркс і Фрідріх Енгельс. Маніфест комуністичної партії / Пер. з нім. – Київ: Вперед, 2010. – 56 с.
16. Маркс К. Капітал (три томи в одній книзі). – Київ, 1982.
17. Маркс К. Маніфест комуністичної партії // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори [текст]: у 50 т. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958–1985. Т. 4 / Карл Маркс, Фрідріх Енгельс. – 1959. – С. 405–441.
18. Маркс К. Націоналізація землі / Маркс К., Енгельс Ф. Вибрані твори в 3-х томах. Т. 2. К.: Політвидав України, 1977. С. 290–293.
19. Ряшко О. В., Ряшко В. І. Насильство як політико-правова програма у теоретичних концепціях марксизму та його соціальні наслідки // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2014. – № 810. – С. 147-152. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_26
20. Шубін О.В. Марксизм як ідеологічна течія [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2009. – 790 с.: http://www.history.org.ua/?termin=Markszizm_techiya
21. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Поясніть роль формаційного підходу Карла Маркса у контексті визначення періодизації історії політичних вчень.
2. Розкрийте зміст ідей історичного матеріалізму марксистів та їх вплив на політичний процес.
3. У якому відношенні перебуває політика і економіка у контексті вчення марксистів про базис і надбудову?
4. Поясніть зміст вчення Карла Маркса про приватну власність як основу соціальної несправедливості.
5. Який вплив мала ідея «світової революції» Карла Маркса на міжнародну політику ХХ ст.?
6. Розкрийте зміст вчення Карла Маркса про «диктатуру пролетаріату».

Тема 27. Еволюційний реформізм Едуарда Бернштейна та ревізіонізм Карла Каутського (2 год.).

1. Критика марксистського розуміння політичного процесу.
2. Критика Едуарда Бернштейна концептів пролетарської революції та диктатури пролетаріату. Заперечення ідей класової боротьби.
3. Еволюційний реформізм Едуарда Бернштейна.
4. Критика більшовизму та вчення «ультраімперіалізм» Карла Каутського.

Основні поняття і категорії: революція, світова революція, класова боротьба, пролетаріат, диктатура пролетаріату, еволюційний реформізм.

Берштейн Едуард (1850-1932) як один з фундаторів марксизму. Вчення Е. Берштейна і критика ідей І. Канта. Теорія вартості і збідніння робітничого класу. Критика концептів пролетарської революції і диктатури пролетаріату. Заперечення ідей класової боротьби, насильства і катастрофізму у розвитку суспільства. Соціалізм як суспільний ідеал. Програма еволюційного реформізму і суспільно-політичних компромісів.

Роль Карла Каутського (1854-1938) у розвитку марксизму. Критика більшовизму, спроба систематизації і осучаснення соціально-політичних ідей марксизму. Співвідношення наукового соціалізму і немарксистських філософських систем. Критика ідеї панування монополій і політики імперіалізму. «Ультраімперіалізм» як новітня фаза капіталізму. Заперечення незворотності пролетарської революції. Критика «жовтневого перевороту» в Росії та спроб встановлення диктатури пролетаріату.

Володимир Ленін (1870-1924) як представник ортодоксального марксизму. Диктатура пролетаріату. «Воєнний комунізм». Проект соціалістичного будівництва в окремо взятій країні. «Нова економічна політика» (НЕП).

Критика марксистського розуміння політичного процесу. Слабкі і сильні сторони формаційного підходу до історії. Суб'єктивні і об'єктивні фактори суспільного процесу. Трансформація комунізму в одну з тоталітарних ідеологій ХХ ст. Відсутність у сучасному світі економічно і соціально успішних комуністичних держав.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.

4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
8. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
9. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
10. Каутский К. Диктатура пролетариата. От демократии к государственному рабству. Большевизм в тупике. – Москва: [б. и.], 2002. – 315 с.
11. Каутский К. К критике теории и практики марксизма ("Антибернштейн") : монография; Перевод с нем. С. А. Алексеева. – 2-е изд., стер. – Москва : Едиториал УРСС, 2003. – 297 с.
12. Каутский К. Путь к власти : полит. очерки о вращении в революцию: славяне и революция. – Изд. 2-е. – Москва: URSS : КомКнига, печ. 2006. – 149, [2] с.
13. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aa6a0?>
14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П.Могилы, 2009. – 224 с.
15. Круглашов А. Бернштейн (Bernstein) Едуард // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал (заст. голови) . – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 59-60.
16. Ряшко О. В., Ряшко В. І. Насильство як політико-правова програма у теоретичних концепціях марксизму та його соціальні наслідки // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2014. – № 810. – С. 147-152. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_26
17. Федорченко В.М. Сутність «ревізії» марксистського вчення Е. Бернштейном // Наукові записки НАУКМА. – 2000. – Т.18 (Випуск: Політичні науки) . – С. 17-22.
18. Шубін О.В. Марксизм як ідеологічна течія // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2009. – 790 с.: http://www.history.org.ua/?termin=Markszim_techiya
19. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Поясніть зміст вчення Едуарда Берштейна про теорію вартості і збідніння робітничого класу.
2. У чому полягають ключові ідеї критики Едуарда Берштейна концептів пролетарської революції і диктатури пролетаріату?
3. Розкрийте зміст програми еволюційного реформізму і суспільно-політичних компромісів Едуарда Берштейна.
4. Поясніть зміст вчення Карла Каутського про «ультраімперіалізм» як новітню фазу капіталізму.
5. У чому полягає зміст ідеї заперечення незворотності пролетарської революції Карла Каутського?
6. Розкрийте особливості трансформації марксизму в одну з тоталітарних ідеологій ХХ ст.

Тема 28. Елітизм як теорія політичних еліт. Політичне вчення Гаetano Моски, Вільфредо Парето, Роберта Міхельса (4 год.).

1. Проблема класифікації еліт та механізми кооптації еліт.
2. Розуміння феноменів еліти і політичний елітизм у вченнях Ніколо Макиавеллі, Артура Шопенгауера, Фрідріха Ніцше.
3. Вчення про клас керуючих і клас керованих Гаetano Моски.
4. Детермінанти діяльності політичних еліт, аристократична й демократична тенденції у розвитку владних еліт в інтерпретації Гаetano Моски.
5. Індекс Вільфредо Парето і організація політичної влади. Критерії та типологізація владних еліт.
6. Вчення про соціальну революцію та роль мас у процесі соціальної революції Вільфредо Парето. Протистояння еліт і контреліт.
7. Детермінанти елітарності у соціальних групах та функціональний підхід до демаркації еліт в інтерпретації Роберта Міхельса.
8. Концепт «залізного закону» щодо олігархічних тенденцій і становлення еліт. Роль еліти в демократіях Роберта Міхельса.

Основні поняття і категорії: еліта, контреліта, політична еліта, народні маси, надлюдина, олігархія, демаркація еліт, кооптація еліт.

Становлення концепту елітизму у політичній теорії. Атрибутивні ознаки і зміст поняття «еліта». Правитель в античному світі. Еліта і політичний елітизм у вченнях Ніколо Макиавеллі (1469–1527), Артура Шопенгауера (1788–1860), Фрідріха Ніцше (1844–1900) та ін. В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельс як представники класичної теорії еліт. Ідеї необхідності існування еліт. Класифікації еліт на підставі обсягу владних повноважень і місця у системі влади. Системи кооптації еліт. Проблема виродження еліт та їх

циркуляції (В. Парето).

«Правлячий клас» Гаetano Моски (1858-1941) та його значення у становленні елітизму. Вчення про клас керуючих і клас керованих. Детермінанти існування правлячих еліт. Матеріальне, моральне, інтелектуальне домінування і організаторські здібності еліт. Аристократична й демократична тенденції у розвитку владних еліт. Їх переваги і недоліки.

«Трактат із загальної соціології» Вільфредо Парето (1848-1923). Індекс Парето і організація політичної влади. Критерії до типологізацію еліт. «Еліта левів» і «еліта лисиць». Еліти типу S (спекулянти) і еліти типу R (рантьє). Вчення про соціальну революцію В. Парето. Концепт «молодих вовків». Роль мас у процесі соціальної революції. Протистояння еліт і контреліт. Рух еліт згідно з вченням В. Парето.

Вчення Роберта Міхельса (1876-1936). Трактат «До соціології партійності в сучасній демократії» (1911). Організовані спільноти і вчення про елітизм. Детермінанти елітарності у соціальних групах. Функціональний підхід до демаркації еліт. Концепт «залізного закону» щодо олігархічних тенденцій і становлення еліт. Роль еліти в демократіях. Циркуляція еліт.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Біщук В. Еволюція трактування поняття еліта в історико-філософському контексті та можливість застосування класичних підходів елітаризму в сучасних українських умовах // Демократичне врядування. Науковий вісник. – 2012. – Випуск 9 http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik9/fail/Bishchuk.pdf
8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
9. Еліта : витоки, сутність, перспектива / [Кремень В. Г., Ільїн В. В., Пролеєв С. В. та ін.]; за заг. ред.. В.Г. Кременя. – К. : Т. «Знання», 2011. – 527 с.

10. Елітознавство / [Гошовська В. А., Ларіна Н. Б., Пірен М. І. та ін.]; за заг. ред. В. А. Гошовської. – К.: Вид-во НАДУ, 2013. – 267 с.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Кирилук Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://zlibrary.unblocked.nu/book/3156815/3aaba0?>
14. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
15. Ковтун Н. М. Волевой характер социальной активности политической элиты / Н. М. Ковтун // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 1. Гісторыя і археалогія. Філасофія. Паліталогія. – 2014. – 3 (183). – С. 89 – 95.
16. Ковтун Наталія. Історична пам'ять як основа становлення політичної еліти в контексті політичної трансформації України початку ХХІ ст. / Наталія Ковтун // Studia Politologica Ucraino-Polona. Випуск 2. – Житомир-Київ-Краків: ФОП Євенок О. О., 2012. – С. 53 – 58..
17. Колісник Д. Парето Вільфредо // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 534.
18. Макіавеллі Нікколо. Флорентійські хроніки. Державець. – Переклад з італійської: Анатоль Перепадя. – Київ: Основи, 1998. – 492 с.
19. Макіавеллі Нікколо. Державотворець. – Київ: Арії, 2015. – 223 с.
20. Михельс Р. Демократическая аристократия и аристократическая демократия // Социс. – 2000. – № 1. – С. 107-116.
21. Моска Г. История политических доктрин [пер. с итал. Е.И. Темнова]. – М.: Мысль, 2012. – 326 с.
22. Моска Г. Правящий клас // Социал. исслед. – 1994. – №10. – С. 187-198.
23. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Пер. с нем. Е. Герцык и др. – М.: Культурная Революция, 2005. – 880 с.
24. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Казус Вагнер. Антихрист. Эссе Номо. Человеческое, слишком человеческое. Злая мудрость: [пер. с нем.] / Фридрих Ницше. – Минск: Харвест, 2005. – 879, [1] с.
25. Парето В. Трансформація демократії / Пер. з італ. М. Юсіма. – М.: Видавничий дім «Територія майбутнього», 2011. – 208 с.
26. Росенко М. І. Щодо питання дослідження феномена політичної еліти: теоретико-методологічні засади, основні риси та класифікація // Економіка та держава. – 2010. № 10. – С. 139-143. http://www.economy.in.ua/pdf/10_2010/39.pdf
27. Світа А. Міхельс Роберт // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011.
28. Сигеле С. Преступная толпа. Опыт коллективной психологии / С. Сигеле. – СПб: Издательство Ф. Павленкова, 1896. – 64 с.

29. Шопенгауер А. О четвероюком корне... Мир как воля и представление. – Т. 1. Критика кантовской философии: Пер. с нем. / А. Шопенгауер. – М.: Наука, 1993. – 672 с.
30. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Тема 29. Анархізм як політична доктрина. Типологія анархізму (2 год.).

1. Передумови становлення анархізму. Типологія анархізму.
2. Анархо-індивідуалізм Макса Штірнера та П'єра Прудона. Вчення П. Прудона про «третю форму існування суспільства».
3. Анархо-колективізм Михайла Бакуніна.
4. Вчення П. Кропоткіна про революцію, про природу приватної і особистої власності.

Основні поняття і категорії: анархія, анархізм, колективізм, анархо-індивідуалізм, анархо-комунізм, анархо-синдикалізм, клас, класова боротьба.

Концепти політичного екстремізму. Ліві і праві екстремістські рухи. Анархізм як екстремістська доктрина. Передумови виникнення анархізму. Типологія анархізму: анархо-індивідуалізм, анархо-комунізм, анархо-синдикалізм. Співвідношення анархізму і марксизму. Індивідуальний терор як спосіб суспільних перетворень. Свобода в інтерпретації анархістів і організація державної влади.

Макс Штірнер (1806-1856) як фундатор анархо-індивідуалізму. Заперечення держави як форми організації суспільства. Спілка егоїстів як альтернатива державі. Обмін товарів між незалежними виробниками як спосіб організації нового суспільства.

Вчення П'єра Жозефа Прудона (1809-1865) щодо анархо-індивідуалізму (праці «Про війну і мир», «Про засади федералізму»). Вчення П. Прудона про «третю форму існування суспільства» як заперечення комуністичного і капіталістичного суспільства. Комуна і федеративний устрій як способи самоврядування виробничих груп.

Михайло Бакунін (1814-1876) і становлення анархо-колективізму. Вплив вчення Г. Гегеля, К. Маркса, П. Прудона на формування ідей анархо-колективізму. Праці «Бог і держава», «Держава і анархія» М. Бакуніна та його полеміка з представниками марксизму. Вчення про суспільство і державу, колективізм.

«Записки революціонера», «Анархізм, його філософія та ідеали», «Взаємна допомога як фактор розвитку» Петра Кропоткіна (1841-1921) та політичні ідеї анархізму. Феномен бездержавного суспільства як асоціація вільних об'єднаних комун і виробничих общин. Вчення П. Кропоткіна про революцію, про природу приватної і особистої власності.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте розуміння феномену свободи в інтерпретації анархістів.
2. У чому полягають ключові ідеї анархо-індивідуалізму Макса Штірнера?
3. Розкрийте зміст вчення П. Прудона про «третю форму існування суспільства» як заперечення комуністичного і капіталістичного суспільства.
4. Поясніть зміст ідей анархо-колективізму Михайла Бакуніна.
5. Наведіть атрибутивні ознаки бездержавного суспільства як асоціації вільних об'єднаних комун і виробничих общин в інтерпретації Петра Кропоткіна?
6. Розкрийте розуміння Петром Кропоткіним природи приватної і особистої власності та зв'язок між революціями і накопиченням капіталів.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
3. Горбатенко В. П., Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. – К. : Академія. 2010. – 454 с.
4. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
5. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

Додаткова:

6. Анархизм: сборник / Гос. публич. ист. б-ка России; авт. предисл. Е. В. Старостин. – Москва : ГПИБ, 1999. – 240 с.
7. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
8. Бакунин М. А. Філософія. Соціологія. Політика – Москва: Правда, 1989 – 621, [1] с.
9. Біденко А. Сучасні українські реалії теорії анархізму Біденко // Людина і Політика. – 2000. – № 4. – С. 2.
10. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
11. Жмир В. Анархізм у світі та в Україні / Володимир Жмир // Філософська думка. – 2010. – № 4. – С. 56-74.
12. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Кропоткин П. А. Великая Французская революция 1789–1793 / Примеч. А.В. Гордона, Е.В. Старостина. – М.: Наука, 1979. – 576 с.
14. Кропоткин П. А. Хлеб и воля; Современная наука и анархия. – Москва: Правда, 1990. – 617 с.

15. Протосавіцька Л. С. Концепція анархізму як альтернативна форма організації суспільства(теоретико-правовий аналіз)// Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2015. – Вип. 213. – Ч. 1. <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/viewFile/5077/4991>
16. Прудон Ж. П. Что такое собственность? или Исследование о принципе права и власти: бедность как экономический принцип. – М.: Республика, 1998. – 368 с.
17. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
18. Яковлев О. Кропоткін Петро Олексійович // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 376.

Модуль 5. Політичні вчення ХХ – початку ХХІ ст.

Тема 30. Концепція солідаризму Леона Дьюгі та ліберальна економіко-правова доктрина Фрідріха Гаска (2 год.).

1. Концепція солідаризму Леона Дьюгі. Вчення про класові антагонізми, право і норми соціальної солідарності.
2. Синдикатський федералізм та політико-правовий плюралізм в інтерпретації Леона Дьюгі.
3. Ліберальна економіко-правова доктрина Фрідріха Гаска. Економічна свобода як основа політичної свободи.
4. Вчення Фрідріха Гаска про демократичну владу та тоталітарну демократію. Номократія.

***Основні поняття і категорії:** антагонізм, класові антагонізми, солідарність, соціальна солідарність, синдикатський федералізм, плюралізм, децентралізація, лібералізм, федералізм, тоталітаризм, номократія.*

Концепція солідаризму Леона Дьюгі (1859-1929). Класові антагонізми та соціальна солідарність. Теорія соціальних функцій. Право і норми соціальної солідарності. Синдикатський федералізм, політично-правовий плюралізм та децентралізація політичної влади.

Ліберальна економіко-правова доктрина Фрідріха Гаска (1899-1992). Праця «Шлях до кріпацтва» як критика комуністичного способу виробництва. Небезпека державного втручання у виробництво. Німецький націонал-соціалізм та італійський фашизм як прояви соціалізму. Неможливість демократії без капіталізму. Економічна свобода як основа будь-якої свободи. Федералізм як оптимальна форма організації держави. Вчення про демократичну владу та тоталітарну демократію. Номократія.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
3. Кирилюк Ф. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
4. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: «Новий світ-2000», 2017. – Т.2. – 535 с.
5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст.: навч. посіб. – К.: Знання, 2011. – 256 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Богданов С. В. Влияние научных взглядов Леона Дюги на развитие гражданского права // Журнал отечественного права. – 2008. – № 6. – С. 32-38.
8. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
9. Гаєк, Фрідріх А. Економічна політика і верховенство права // Лібералізм: Антологія [Текст] / Наукове товариство ім. Вячеслава Липинського. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 742-752.
10. Гаєк, Фрідріх А. Принципи ліберального соціального порядку // Лібералізм: Антологія [Текст] / Наукове товариство ім. Вячеслава Липинського. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 19-32.
11. Гаєк Ф. Шлях до кріпацтва. 1945. 25 с. https://cost.ua/content/uploads/sites/2/2019/12/hayek_road_ukr.pdf
12. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
13. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства: монография. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 427 с.
14. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
15. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
16. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
17. Лендъел М. Дюгі Леон // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 233.
18. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.

19. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте особливості вчення Леона Дьюгі про класові антагонізми та соціальну солідарність.
2. У чому полягає залежність між правом і нормами соціальної солідарності в інтерпретації Леона Дьюгі?
3. Розкрийте зміст вчення Леона Дьюгі про синдикатський федералізм та політично-правовий плюралізм.
4. Поясніть зміст ідей Фрідріха Гаєка про німецький націонал-соціалізм та італійський фашизм як прояви соціалізму.
5. У чому полягає зміст вчення Фрідріха Гаєка про економічну свободу як основу будь-якої свободи?
6. Розкрийте зміст вчення про номократію Фрідріха Гаєка.

Тема 31. Теорії еліт Роберта Даля та Гарольда Лассвела (4 год.).

1. Плюралістична теорія еліт Роберта Даля. Вчення про поліархію.
2. Альтернативність та змагальність діяльності політичних еліт в інтерпретації Роберта Даля.
3. «Політичний психоаналіз» Гарольда Лассвела. Ставлення індивіда до політики як основа становлення особистості.
4. Співвідношення політичних ролей і психологічних типів особистості Гарольда Лассвела. Вчення про ідеологічних лідерів.

Основні поняття і категорії: елітаризм, плюралізм, поліархія, альтернативність, біхевіоризм, політичний психоаналіз, ідеологічний лідер.

Інтеграція елітарних і плюралістичних концепцій у політичній думці ХХ століття. Плюралістична теорія еліт Роберта Даля (1915-2014). Поліархія як влада елітарних груп, які досягнули порозуміння. Альтернативність діяльності політичних еліт. Простір для змагань між елітами та контроль за елітами.

Біхевіористська теорія еліт Гарольда Лассвела (1902-1979). Дослідження політичних процесів через наукову нейтральність, результати вибіркового емпіричного дослідження та емпіричної перевірки гіпотез. «Політичний психоаналіз». Ставлення індивіда до політики як основа становлення особистості. Політичні ролі і психологічний тип особистості. Класифікація психологічних типів особистості. Ідеологічні лідери.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.

2. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
3. Кирилюк Ф. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
4. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: «Новий світ-2000», 2017. – Т.2. – 535 с.
5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст.: навч. посіб. – К.: Знання, 2011. – 256 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
8. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
9. Грозіцька Т. Ю. Теорія поліархії Роберта Даля // Актуальні 15 проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: Астропринт, 1999. – Вип. 6-7. – С. 372-377.
10. Даль Роберт А. Демократія та її критики / Марина Лупішко (пер. з англ.), Оксана Лупішко (пер. з англ.). – Х.: Видавнича група "РА-Каравела", 2002. – 440 с.
11. Даль Р. Демократия и ее критики. – М.: РОССПЭН, 2003. – 576 с.
12. Даль Р. О демократии. – М.: Aspekt Press, 2000. – 208 с.
13. Даль Р. Полиархия, плюрализм и пространство // Вопросы философии. – 1994. - № 3. – С. 37-48.
14. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
15. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
16. Історія політичної думки ХХ–ХХІ століття в першоджерелах: Навч. посібник / [А. І. Колісніченко, Ю. Л. Подаєнко, А.С. Соловійова та ін.]. – Том 2. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 292 с.
17. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. Ч. 1. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 224 с.
18. Лассуэлл Г. Д. Психопатология и политика: Монография / Пер. с англ. Т. Н. Самсоновой, Н. В. Коротковой. – М.: РАГС, 2005. – 352 с.
19. Лассвелл Г. Техника пропаганды в мировой войне. – М.: Юнион, 2021 207 с.
20. Павлов Д. М. Теорія політичної пропаганди Г. Лассвелла С. 40-46. <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/pan13/40.pdf>
21. Скоблик Н. Відповідальність політичних лідерів і контроль над ними у працях Роберта Даля початку 1950-х років // Нова політика. – 2000. – № 3 (29). – С 12—18.

22. Скоблик Н. В. Відповідальність лідерів перед громадянами й контроль громадян над ними в працях Р. Даля // НАУКОВІ ЗАПИСКИ. – 2001. – Том 19. Політичні науки. – С. 12-15. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9601/Skoblyk_Vid_povidal%27nist%27_lideriv_pered_hromadyanamy.pdf?sequence=1&
23. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки: навч. посіб. – Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2002. – 220 с.
24. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте особливості плюралістичної теорії еліт Роберта Даля.
2. У чому полягає зміст вчення Роберта Даля про поліархію як владу елітарних груп, які досягнули порозуміння?
3. Розкрийте зміст вчення Роберта Даля про феномен змагальності еліт та контроль за елітами.
4. Поясніть зміст біхевіористської теорії еліт Гарольда Лассвела.
5. У чому полягає зміст «політичного біхевіоризму» Гарольда Лассвела?
6. Розкрийте вчення про залежність політичних ролей від психологічних типів особистості Гарольда Лассвела.

Тема 32. Вчення про політичну свободу і становлення тоталітарних режимів Еріха Фромма (2 год.).

1. Рефлексія політичної сфери діяльності людини у фрейдизмі.
2. Вчення Еріха Фромма про пристосування індивіда до політичної реальності та позитивну і негативну агресивність у політичному середовищі.
3. Відчай знедолених як основа становлення тоталітарних режимів в інтерпретації Еріха Фромма.
4. Вчення Еріха Фромма про суспільство масового споживання і політичні виклики епохи постіндустріалізму.

Основні поняття і категорії: підсвідоме, несвідоме, сублимація, тоталітаризм, нацизм, комунізм, «втеча від свободи», суспільство масового споживання, постіндустріалізм.

Політичні ідеї у фрейдизмі. Дослідження теорії еліт через співвідношення лідер-маса, лідер-група. Еріх Фромм (1900-1980) про позасоціальні особливості індивіда, пристосування індивіда до політичної та соціально-економічної реальності. Позитивна і негативна агресивність у політичному середовищі. Праця «Втеча від свободи» про феномен політичної свободи. Формування тоталітарного суспільства в Німеччині. Відчай знедолених як живильне середовище для становлення тоталітарних режимів. Демагогія нацистів та апатія німецьких мас. Суспільство масового споживання і виклики епохи постіндустріалізму.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
3. Кирилюк Ф. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
4. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : «Новий світ-2000», 2017. – Т.2. – 535 с.
5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. : навч. посіб. – К. : Знання. 2011. – 256 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
8. Вегес І. М. Людина і концепт масового суспільства у політичній філософії Е. Фромма // Регіональні студії. – 2018. – № 12. – С. 52-56. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33145/1>
9. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
10. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
11. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
12. Історія політичної думки ХХ–ХХІ століття в першоджерелах : Навчальний посібник / [А. І. Колісніченко, Ю. Л. Подаєнко, А.С. Соловійова та ін.]. – Том 2. – Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 292 с.
13. Соловійова А. С. Проблема підкорення особи владному впливу у праці Е. Фромма «Втеча від свободи» / А. С. Соловійова // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Вип. 97. Т. 110. – Політологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 34–38. https://shron1.chtyvo.org.ua/Soloviova_Anna/Problema_pidkorennia
14. Спандін Л., Генсітський Ю. Діалектика свободи у філософії Е. Фромма. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, 2012. 2(22), 128-132. <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/27>
15. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М.: ООО Издательство АСТ, 2004. – 635 , [5] с. – (Philosophy).
16. Фромм Ерік. Втеча від свободи. – Харків: «КСД», 2019. – 288 с.
17. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм: [редкол.: Т. И. Ойзерман и

- др]. – М. : Республика, 1992. – 429, [1] с. – (Мыслители XX века).
18. Фромм Ерік. Мати чи бути? / Пер. з нім. О. Михайлова та А. Буряк. – Київ: «Український письменник», 2010. – 222 с.
19. Шульженко Ф.П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте особливості розуміння Еріхом Фроммом співвідношення лідер-маса, лідер-група.
2. Розкрийте інтерпретацію Еріхом Фроммом доброякісної і злоякісної агресивності у політичному середовищі.
3. У чому полягає сутність вчення Еріха Фромма про демагогію як форму політичної пропаганди.
4. Поясніть зміст вчення Еріха Фромма про політичну свободу у контексті праці «Втеча від свободи».
5. Як Ви розумієте ідеї Еріха Фромма про відчай і апатію знедолених як живильне середовище для становлення тоталітарних режимів?
6. Розкрийте сутність вчення про суспільство масового споживання Еріха Фромма та особливості політичної активності епохи постіндустріалізму.

Тема 33. Політична конфліктологія Льюїса Козера, Ральфа Дарендорфа, Кеннета Боулдінга (2 год.).

1. Природа політичних конфліктів в інтерпретації Льюїса Козера. Функції політичних конфліктів.
2. Вчення Ральфа Дарендорфа про конфлікти як перманентні стани соціальних організмів. Дезінтеграція і конфлікт.
3. Структура політичних конфліктів Кеннета Боулдінга.

Основні поняття і категорії: антагонізми, політичні антагонізми, конфлікт, політичний конфлікт, позитивно-функціональний конфлікт, революція, політичний переворот.

Теорія політичних конфліктів Л. Козера, Р. Дарендорфа і К. Боулдінга. Льюїс Козер (1913-2003) про природу політичних конфліктів. Концепція «позитивно-функціонального конфлікту». Роль конфлікту у забезпеченні стабільності політичної системи. Ральф Дарендорф (1929-2009) про конфлікт як перманентний стан соціального організму. Брак конфлікту як соціальна аномалія. Дезінтеграція і конфлікт. «Загальна теорія конфлікту» Кеннета Боулдінга (1910-1993). Структура політичних конфліктів.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний

- посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Історія політичної думки: Навч. едникл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
  3. Кирилук Ф. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
  4. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: «Новий світ-2000», 2017. – Т.2. – 535 с.
  5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст.: навч. посіб. – К.: Знання, 2011. – 256 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
8. Вононов І. О. Політична конфліктологія: діалектика соціальних суперечностей і суспільної злагоди: Монографія. – К.: Генеза, 2005. – 320 с.
9. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
10. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы: Пер. с нем. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2002. – 288 с.
11. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
12. Історія політичної думки: Навч. едникл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
13. Історія політичної думки ХХ–ХХІ століття в першоджерелах: Навчальний посібник / [А. І. Колісніченко, Ю. Л. Подасенко, А. С. Соловйова та ін.]. – Том 2. – Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 292 с.
14. Козер Л. Функції соціального конфлікту. – М.: Идея-пресс, 2000. – 175 с.
15. Конфліктологія. Словник: поняття, теорії, терміни / М. А. Бучин, О. О. Волинець та ін. – Львів, 2007. – 205 с.
16. Майструк Н. О. Розробка проблем суспільних трансформацій у концепції життєвих шансів Ральфа Дарендорфа // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (5). – С. 64–69. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/6017>
17. Проскуріна О. О., Ладиґа О. І., Ладиґа Л. І. Політична конфліктологія. – Луганськ: ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2012. – 351 с.
18. Примуш М. В., Ключев О. В. Політична конфліктологія: теорія та

практика: навч. посібник. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 198 с.

19. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте сутність політичних конфліктів в інтерпретації Льюїса Козера.
2. У чому полягає зміст вчення про позитивно-функціональний конфлікт Льюїса Козера?
3. Поясніть роль політичних конфліктів у забезпеченні стабільності політичної системи у контексті вчення Льюїса Козера.
4. Розкрийте зміст вчення про конфлікт як перманентний стан соціального організму Ральфа Дарендорфа.
5. У чому полягає зміст вчення Ральфа Дарендорфа про брак конфліктів як соціальну аномалію?
6. Поясніть сутність співвідношення процесів політичної дезінтеграції і політичного конфлікту Ральфа Дарендорфа.
7. Як Ви розумієте ідеї загальної теорії конфліктів Кеннета Боулдінга?
8. Розкрийте структурні елементи політичних конфліктів в інтерпретації Кеннета Боулдінга.

**Тема 34. Демократичні режими в інтерпретації
Раймона Арона і Моріса Дюверже (2 год.).**

1. Розуміння поділу влади у суспільстві та вчення про суб'єктів демократичного процесу Раймона Арона.
2. Феномен «розпорошення влади» та проблема персоналізації політичної влади у вченні Раймона Арона.
3. Порівняльний аналіз західних демократій Моріса Дюверже.
4. Напівдемократії і плутодемократії у сучасних західних державах в інтерпретації Моріса Дюверже.

Основні поняття і категорії: демократія, демократичні режими, демократичний процес, «розпорошення влади», персоналізація політичної влади, напівдемократії, плутодемократії.

Французький політолог Раймон Арон (1905-1983) про поділ влади у суспільстві. Феномен розпорошення влади у суспільстві між суб'єктами демократичного процесу. Суперечливий вплив «розпорошення влади» на політичні процеси. Проблема персоналізації політичної влади.

Вчення французького політолога Моріса Дюверже (1917-2014) про

проблему демократії. Порівняльний аналіз західних демократій. Напівдемократії і плутодемократії у сучасних західних державах.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
3. Кирилук Ф. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
4. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : «Новий світ-2000», 2017. – Т.2. – 535 с.
5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. : навч. посіб. – К. : Знання. 2011. – 256 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Арон Реймон. Вступ до філософії історії: Есе про межі історичної об'єктивності. пер. з фр. Оксана Йосипенко, Сергій Йосипенко. – Київ: Український центр духовної культури, 2005. – 580 с.
8. Арон Реймон. Мир і війна між націями / Пер. з фр. Віктор Шовкун, Зоя Борисюк та Григорій Філіпчук. – К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с.
9. Арон Реймон. Опій інтелектуалів; пер. з фр. Г. Філіпчук. – К. : Юніверс, 2006. – 271 с.
10. Богуславська К. Арон (Aron) Раймон Клод Фердінан // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). – К. : Парламентське видавництво, 2011. – С. 40.
11. Василевич Ю. НМК Історія політичних вчень (зарубіжна політична думка). – Миколаїв, 2017. – 269 с.
12. Горбатенко В. П. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – 2-ге вид. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
13. Дюверже М. Политические партии / Пер. с франц. – М.: Академический Проект, 2000. – 538 с. https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Duverg/index.php
14. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
15. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.

16. Історія політичної думки ХХ–ХХІ століття в першоджерелах : Навчальний посібник / [А. І. Колісніченко, Ю. Л. Подаєнко, А. С. Соловійова та ін.]. – Том 2. – Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 292 с.
17. Кудряченко А. Дюверже Моріс // Політична енциклопедія. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 232.
18. Полякова Н. В. Раймон Арон: інтелектуал в політике и политика интеллектуала // Вестник СПбГУ. Сер. 6. Политология. Международные отношения. 2016. Вып. 3. <https://dspace.spbu.ru/bitstream/11701/5630/1/04-Polyakova.pdf>
19. Шведа Ю. Чи не є «закон диспаритету» М. Дюверже «розетським каменем» української партології? Юрій Шведа // Політичний менеджмент. – 2012. – № 4-5. – С. 57-65. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/shveda_chy.pdf
20. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.

Поточні контрольні запитання і завдання:

1. Розкрийте зміст феномена «розпорошення влади» у контексті вчення Раймона Арона.
2. Які наслідки має розпорошення влади у політичному житті суспільства?
3. Як розумів сутність персоналізації політичної влади Раймон Арон.
4. Розкрийте сутнісні ознаки вчення про демократію Моріса Дюверже.
5. Назвіть ключові критерії порівняльного аналізу західних демократій Моріса Дюверже.
6. Поясніть сутність вчення Моріса Дюверже про напівдемократії і плутодемократії у сучасних західних державах.

Тема 35. Зовнішньополітичні і зовнішньоекономічні чинники в розвитку держав у вченні Ганса Моргентау та Іммануїла Валлерстайна (2 год.).

1. Національні інтереси як рушійна сила зовнішньої політики у вченні Ганса Моргентау. Ідеї гегемонії США у модерному світі.
2. Особливості встановлення гегемонії держав у ядерну епоху в інтерпретації Ганса Моргентау.
3. Вчення про політичні процеси у теорії світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна: держави центру світ-системи, напівпериферії і периферії.

4. Природа багатства народів та політичні процеси в постіндустріальному суспільстві у розумінні Іммануїла Валлерстайна.

Основні поняття і категорії: гегемонія, зовнішньополітична гегемонія, ядерна зброя, світ-системний аналіз, цент світ-системи, ядро світ-системи, країни периферії, країни напівпериферії.

Американський політолог Ганс Моргентау (1904-1980) про національні інтереси як рушійну силу зовнішньої політики. Обґрунтування лідерських позицій США у модерному світі. Досягнення могутності і сили як ключове завдання держави. Особливості встановлення гегемонії в ядерну епоху.

Розуміння політичних процесів у теорії світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна (1930-2019). Поділ держав на країни центру світ-системи, напівпериферії і периферії. Природа багатства народів у постіндустріальному суспільстві.

Література:

Основна:

1. Безродний Є., Уткін О. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
2. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
3. Кирилюк Ф. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
4. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: «Новий світ-2000», 2017. – Т.2. – 535 с.
5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст.: навч. посіб. – К.: Знання, 2011. – 256 с.

Додаткова:

6. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-29.html>
7. Белова О. В. Место морали в теории политического реализма: Г. Моргентау // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – Одеса, 2014. – Вип. 51. – С. 98-104. <http://hdl.handle.net/11300/235>
8. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с.
9. Валлерстайн И. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2008. – 176 с.
10. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология ХХІ века / Пер. с англ. под ред. Б. Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2003. – 368 с.

11. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / пер. Н. Тюкиной. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 248 с.
12. Валлерстайн И. После либерализма / Пер. с англ. М. М. Гурвица. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.
13. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
14. Історія політичної думки: Навч. енцикл. слон.-довід. / за заг. ред. М. М. Хоми. – Л.: Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.
15. Історія політичної думки ХХ–ХХІ століття в першоджерелах. – Том 2. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 292 с.
16. Кривонос Р. А. Моргентау Ганс // Політична енциклопедія. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — С. 467.
17. Левитська Є. О. Американська політична думка про проблеми американо-китайського глобального суперництва // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. – 2016. – Том 21. № 4 (27). – С. 27-35.
<http://heraldiss.onu.edu.ua/old/article/view/119033>
18. Моргентау Г. Политические отношения между нациями: борьба за власть и мир // Теория международных отношений: Хрестоматия. – М.: Гардарики, 2002. С. 72–88.
<http://grachev62.narod.ru/tmo/chapt04.html>
19. Усатенко І. Нації та націоналізм у трактуванні І. Валлерстайна // Наукові записки: Серія «Історія» С. 121-124.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Usatenko_Ihor/Natsii_ta_natsionalizm_u_traktuvanni_I_Vallerstaina.pdf

Поточні контрольні запитання і завдання:

7. У чому полягає зміст вчення Ганса Моргентау про національні інтереси як рушійну силу зовнішньої політики?
8. Розкрийте сутність вчення про американський гегемонізму у сучасному світі Ганса Моргентау.
9. Поясніть принципи зовнішньополітичного гегемонізму в ядерну епоху в інтерпретації Ганса Моргентау.
10. Розкрийте сутнісні розвитку держав в епоху постіндустріалізму у контексті теорії світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна.
11. Назвіть критерії поділу держав на країни центру світ-системи, напівпериферії і периферії.
12. До переліку яких країн, згідно з теорією світ-системного аналізу, належить Україна на початку ХХІ ст.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ З ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВЧЕНЬ

Екзаменаційні питання до екзамену в I семестрі

1. Поняття та предмет історії зарубіжних політичних вчень.
2. Методологічні підходи до дослідження історії зарубіжних політичних вчень.
3. Завдання та функції курсу історії зарубіжних політичних вчень. Суспільно-політичний устрій країн Стародавнього Сходу. Східні деспотії.
4. Політичний устрій і суспільно-політична ідеологія Стародавнього Єгипту.
5. Закони Хаммурапі як джерело розуміння суспільно-політичного устрою Давньої Вавилонії.
6. Політичні і правові ідеї в культурі Стародавньої Індії. Особливості давньокитайської політичної думки.
7. Вчення Конфуція (Кун Цзи). Даосизм і вчення Лао Цзи у структурі суспільно-політичних ідей Стародавнього Китаю.
8. Політичні ідеї Сунь Цзи. Трактат «Мистецтво війни».
9. Політичне вчення Мо Цзи. Політичні ідеї легістів.
10. Особливості суспільно-політичної думки Стародавньої Греції. Реформи Солона.
11. Суспільно-політичні ідеї у творах Гомера і Гесіода.
12. Піфагор і піфагорійці про політичну владу і суспільний устрій.
13. Діалектика Геракліта і теорія суспільного договору.
14. Проблема становлення держави і суспільства у розумінні Демокрита.
15. Демократія, держава і суспільна стратифікація в інтерпретації софістів.
16. Протагор про становлення держави і розвиток суспільства.
17. Антитетика Сократа у контексті критики афінської демократії.
18. Закони як ідеальні сутності та основа організації суспільства в інтерпретації Сократа.
19. Співвідношення форм душі людини і форм державної влади в інтерпретації Платона. Суспільна стратифікація.
20. «Закони» Платона. Проект «ідеальної держави».
21. Детермінанти розвитку форм державного устрою та ключові їх засади у вченні Платона про державу.
22. Людина як суспільна (полісна) істота у розумінні Аристотеля.
23. Критика Аристотелем проекту «ідеальної держави» Платона.
24. Вчення Аристотеля про «правильні» і «неправильні» форми державного правління.
25. Соціальні і політичні антагонізми у «неправильних» формах правління в інтерпретації Аристотеля.
26. Політія Аристотеля як форма організації державного управління.

27. Особливості політичного устрою Римської республіки та Римської імперії. Принципат Октавіана Августа.
28. Римське право та роль у формуванні засад римської держави.
29. Вчення Марка Тулія Ціцерона про природу держави, республіку і римський народ.
30. Ідея природної необхідності держави Луція Аннея Сенеки. Принцип фаталізму.
31. Особливості суспільно-політичної ідеології римської держави.
32. Суспільно-політичні ідеї у творах Епіктета. Розуміння свободи.
33. Моральні засади людини і правителя в інтерпретації Марка Аврелія. «Сенатський ренесанс».
34. Особливості суспільно-політичної думки доби християнського середньовіччя.
35. Політичні і правові ідеї в «Одкровенні» («Апокаліпсисі») Іоанна Богослова та вченні Іоанна Златоуста.
36. Принципи функціонування і мета існування християнської держави за Аврелієм Августином. Вчення про «град Божий» і «град земний».
37. Вчення Томи Аквінського про державну владу та класифікацію її форм. Трактати «Про правління владик» і «Сума теології».
38. Особливості суспільно-політичної думки епохи Відродження.
39. Порівняльний аналіз специфіки функціонування та виявлення сфери діяльності церкви і держави у вченні Марсилія Падуанського.
40. Вчення Марсилія Падуанського про народ і його суверенітет, закон божественний і закон людський.
41. Обґрунтування необхідності створення єдиної централізованої держави в Італії у творах Ніколо Макіавеллі.
42. Вчення Ніколо Макіавеллі про форми правління та секуляризацію політики. Політика і моральність людини.
43. Ідея політичного суверенітету та вчення про абсолютну владу Жана Бодена.
44. Причини революцій і соціальних переворотів у різних формах державного устрою в інтерпретації Жана Бодена.
45. Томас Мор як фундатор утопічного соціалізму. Критика суспільно-політичного устрою Англії.
46. Суспільно-політичний устрій «Утопії». Принципи утопічного соціалізму.
47. Утопічні ідеї та життєвий шлях Томазо Кампанелли.
48. Суспільно-політичний устрій «Міста Сонця» в інтерпретації Томазо Кампанелли.
49. Теорія суспільного договору, вчення про державу та форми державного правління Гуго Гроція.
50. Війна як форма політичної активності в інтерпретації Гуго Гроція.

51. Вчення Бенедикта Спінози про суспільний договір, додержавний (природний) і державний стан суспільства.
52. Критика основних форм правління та ідея парламентської монархії Бенедикта Спінози.
53. Сутнісні ознаки додержавного стану і детермінанти формування держави у праці «Левіафан» Томаса Гоббса.
54. Укладення суспільного договору і можливість обрання форми правління в інтерпретації Томаса Гоббса.
55. Обґрунтування конституційної монархії та теорії суспільного договору у праці Джона Локка «Два трактати про правління».
56. Ідея поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і союзну Джона Локка та становлення модерного конституціоналізму.
57. Розуміння феноменів деспотії, монархії, аристократії, демократії у суспільно-політичному вченні Шарля Луї де Монтеск'є.
58. Географічний детермінізм і проблема виникнення держави в інтерпретації Шарля Луї де Монтеск'є.
59. Вчення про суспільний договір і народний суверенітет Жан-Жака Руссо.
60. Ідея соціальної справедливості та приватна власність у розумінні Жан-Жака Руссо.
61. Війна за незалежність від Великобританії та проголошення Конституції США 1781 р. як рушійна сила становлення американської політичної думки.
62. Томас Пейн та Бенджамін Франклін як ідеологи боротьби за незалежність від метрополії.
63. Природно-правове обґрунтування влади, ідея народного суверенітету, право на свободу слова і віросповідання в інтерпретації Томаса Джеферсона.
64. Обґрунтування представницької форми правління та принципів республіканізму у вченні Джеймса Медісона.
65. Сутнісні засади та особливості політичних ідей ідеологів американського федералізму.
66. Ідея народного суверенітету, каденційності президентської влади Джорджа Вашингтона.
67. Вчення про бікамералізм та систему противаг-стримувань в організації державної влади Джона Адамса.
68. Вчення про поділ гілок влади та бікамералізм як механізм нівеляції сваволі посадових осіб в інтерпретації Олександра Гамільтона.
69. Німецький абсолютизм та особливості німецької суспільно-політичної думки XVIII – початку XIX ст.
70. Розуміння суспільно-історичного прогресу як поступальної форми розвитку соціуму у вченнях німецьких просвітників.
71. Вчення про суспільний (первісний) договір, мету існування держави та класифікацію форм правління І. Канта.
72. Категоричний імператив І. Канта та ідея «вічного миру» та конфедерації європейських держав.

73. Вчення про свободу совісті, свободу думки, суспільний договір та механізми становлення держави Йогана Фіхте.
74. Спроби звеличення німецької нації та обґрунтування її домінування у працях Йогана Фіхте.
75. Держава і право як втілення Абсолютного Духу в інтерпретації Георга Гегеля.
76. Ідея народного суверенітету та суверенітету спадкового правителя Георга Гегеля. Вчення про «історичні» і «неісторичні» народи.
77. Вплив на становлення утопічного соціалізму Нового часу політичних ідей Платона, Томаса Мора і Томазо Кампанелли.
78. Вчення про «продуктивні» і «непродуктивні» класи та суспільний прогрес Клода Сен-Сімона.
79. Розуміння співвідношення бідності і суспільного прогресу у творах Шарля Фур'є. Вчення про виробничо-споживчі товариства та об'єднання працівників.
80. Критично-утопічний соціалізм Роберта Оуена. Критика революційного способу суспільних трансформацій.

Екзаменаційні питання до екзамену в II семестрі

1. Становлення консерватизму як світоглядної позиції, ідеології і політичної практики.
2. Періодизація та типологія консерватизму.
3. Права людини, цінності, суспільні традиції і суспільні реформи в інтерпретації Едмунда Берка.
4. Рефлексія принципів дотримання суспільної гармонії і рівноваги у соціумі у політичному вченні Едмунда Берка.
5. Традиція як константа для розвитку суспільства і держави у вченні Жозефа-Марі де Местра. Права і обов'язки підданих і монарха.
6. Республіка і республіканська форма правління в інтерпретації Жозефа-Марі де Местра. Сутність та детермінанти революції.
7. Релігія і держава як константи існування держави у вченні Луї де Бональда. Детермінанти становлення держави. Типологія держав.
8. Природа соціальних змін, критика революцій, свобода і необхідність у структурі політичної діяльності в інтерпретації Франсуа Шатобріана.
9. Природа та цінності «класичного лібералізму». Становлення неолібералізму, його ключові принципи.
10. Роль ліберальної ідеології у становленні парламентаризму. Концепт правової держави, свободи слова, свободи друку і свободи віросповідання.
11. Вчення про особисту і політичну свободу Бенжаміна де Ребека.
12. Принципи поділу влади як основа врівноваження гілок політичної влади в інтерпретації Бенжаміна де Ребека.

13. Принцип рівності і відсутність станового поділу як основа демократії у політичному вченні Алексіса де Токвіля. Представницька форма державного устрою.
14. Принципи свободи друку, свободи совісті, незалежності судів у структурі ліберальної концепції Алексіса де Токвіля.
15. Прагматизм та тверезий розрахунок як основа утилітаризму Ієремії Бентама.
16. Співвідношення реального права і державного права в інтерпретації Ієремії Бентама.
17. Джерела та передумови становлення марксизму.
18. Діалектичний матеріалізм Карла Маркса та Фрідріха Енгельса. Матеріалістичне розуміння історії. Вчення про суспільні формації.
19. Базис і надбудова, приватна власність і феномен соціального відчуження в інтерпретації Карла Маркса.
20. Марксистське вчення про класові боротьбу і світову революцію. Диктатура пролетаріату.
21. Критика марксистського розуміння політичного процесу.
22. Критика Едуарда Бернштейна концептів пролетарської революції та диктатури пролетаріату. Заперечення ідей класової боротьби.
23. Еволюційний реформізм Едуарда Бернштейна.
24. Критика більшовизму та вчення «ультраімперіалізм» Карла Каутського.
25. Проблема класифікації еліт та механізми кооптації еліт.
26. Розуміння феноменів еліти і політичний елітизм у вченнях Ніколо Макіавеллі, Артура Шопенгауера, Фрідріха Ніцше.
27. Вчення про клас керуючих і клас керованих Гаєтано Моски.
28. Детермінанти діяльності політичних еліт, аристократична й демократична тенденції у розвитку владних еліт в інтерпретації Гаєтано Моски.
29. Індекс Вільфредо Парето і організація політичної влади. Критерії та типологізація владних еліт.
30. Вчення про соціальну революцію та роль мас у процесі соціальної революції Вільфредо Парето. Протистояння еліт і контреліт.
31. Детермінанти елітарності у соціальних групах та функціональний підхід до демаркації еліт в інтерпретації Роберта Міхельса.
32. Концепт «залізного закону» щодо олігархічних тенденцій і становлення еліт. Роль еліти в демократіях Роберта Міхельса.
33. Передумови становлення анархізму. Типологія анархізму.
34. Анархо-індивідуалізм Макса Штірнера та П'єра Прудона. Вчення П. Прудона про «третю форму існування суспільства».
35. Анархо-колективізм Михайла Бакуніна.
36. Вчення П. Кропоткіна про революцію, про природу приватної і особистої власності.
37. Особливості суспільно-політичної думки ХХ – початку ХХІ ст.
38. Концепція солідаризму Леона Дьюгі. Вчення про класові антагонізми, право і норми соціальної солідарності.

39. Синдикатський федералізм та політико-правовий плюралізм в інтерпретації Леона Дьюгі.
40. Ліберальна економіко-правова доктрина Фрідріха Гаєка. Економічна свобода як основа політичної свободи.
41. Вчення Фрідріха Гаєка про демократичну владу та тоталітарну демократію. Номократія.
42. Плюралістична теорія еліт Роберта Даля. Вчення про поліархію.
43. Альтернативність та змагальність діяльності політичних еліт в інтерпретації Роберта Даля.
44. «Політичний психоаналіз» Гарольда Лассвела. Ставлення індивіда до політики як основа становлення особистості.
45. Співвідношення політичних ролей і психологічних типів особистості Гарольда Лассвела. Вчення про ідеологічних лідерів.
46. Рефлексія політичної сфери діяльності людини у фрейдизмі.
47. Вчення Еріха Фромма про пристосування індивіда до політичної реальності та позитивну і негативну агресивність у політичному середовищі.
48. Відчай знедолених як основа становлення тоталітарних режимів в інтерпретації Еріха Фромма.
49. Вчення Еріха Фромма про суспільство масового споживання і політичні виклики епохи постіндустріалізму.
50. Природа політичних конфліктів в інтерпретації Льюїса Козера. Функції політичних конфліктів.
51. Вчення Ральфа Дарендорфа про конфлікти як перманентні стани соціальних організмів. Дезінтеграція і конфлікт.
52. Структура політичних конфліктів Кеннета Боулдінга.
53. Розуміння поділу влади у суспільстві та вчення про суб'єктів демократичного процесу Раймона Арона.
54. Феномен «розпорошення влади» та проблема персоналізації політичної влади у вченні Раймона Арона.
55. Порівняльний аналіз західних демократій Моріса Дюверже.
56. Напівдемократії і плутодемократії у сучасних західних державах в інтерпретації Моріс Дюверже.
57. Національні інтереси як рушійна сила зовнішньої політики у вченні Ганса Моргентау. Ідеї гегемонії США у модерному світі.
58. Особливості встановлення гегемонії держав у ядерну епоху в інтерпретації Ганса Моргентау.
59. Вчення про політичні процеси у теорії світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна: держави центру світ-системи, напівпериферії і периферії.
60. Природа багатства народів та політичні процеси в постіндустріальному суспільстві у розумінні Іммануїла Валлерстайна.

